

200 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΜΑΡΤΥΡΙΚΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ

* * *

Ο ΚΥΠΡΙΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΛΙΒΥΗΣ (1783-1791) ΚΑΙ ΜΕΤΕΠΕΙΤΑ ΝΙΚΟΜΗΔΕΙΑΣ (1791-1821) ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΚΑΡΥΔΗΣ

Καταγωγή και νεανικά χρόνια - Η οικογένεια Καρύδη

Στα τέλη του 18ου - αρχές του 19ου αιώνα υπηρέτησαν στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως αρκετοί Κύπριοι κληρικοί, ορισμένοι από τους οποίους αναδείχθηκαν σε αρχιερατικούς θρόνους. Ανάμεσά τους δεσπόζει η φυσιογνωμία του Μητροπολίτη Βιζύης (1762-1783), Νικομηδείας (1783-1791) και Δέρκων (1791-1794), και ακολούθως Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως (1794-1797) Γερασίμου Γ', ο οποίος υποστήριξε πολλούς από τους υπόλοιπους στην εκκλησιαστική τους σταδιοδρομία. Αναφέρονται ενδεικτικά ο Επίσκοπος Ελενουπόλεως του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως (1787-1791) και στη συνέχεια Πατριάρχης Αντιοχείας (1791-1813) Ανθέμιος, ο Αρχιεπίσκοπος Δημητσάνης (1795-1821) Φιλόθεος Χατζής και οι Μητροπολίτες Χαλκηδόνος (1777-1790) Παρθένιος, Δημητριάδος και Ζαγοράς (1794-1821) Αθανάσιος Κασσαβέτης και Νικομηδείας (1791-1821) Αθανάσιος Καρύδης¹.

1. Για τον Πατριάρχη Γεράσιμο Γ' βλ. Ανδρέα Μιτσίδα, *Οι Κύπριοι Σχολάρχαι και Διδάσκαλοι της εν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης του Γένους Σχολής*, Λευκωσία 1983, σ. 17-67 (όπου στη σελ. 64 γίνεται λόγος στους Ανθέμιο, Αθανάσιο Καρύδη, Αθανάσιο Κασσαβέτη και Φιλόθεο Χατζή, τους οποίους είχε θέσει υπό την προστασία του). Για τον Πατριάρχη Ανθέμιο βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, «Ο Κύπριος Πατριάρχης Αντιοχείας Ανθέμιος (1791-1813)», *Απόστολος Βαρνάβας* 55 (1994) 316-320 [= «Οι Κύπριοι Πατριάρχες Αντιοχείας Σίλβεστρος (1724-1766), Ανθέμιος (1791-1813) και Σπυρίδων (1891-1898)», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 3 (1996) 329-333]. Για τον Χαλκηδόνο Παρθένιο ελλείπει βιογραφία. Για την περίοδο της αρχιερατείας του βλ. Αναστάσιου Ιορδάνογλου, *Η Μητρόπολις Χαλκηδόνος από την αρχαιότητα έως σήμερα*, Αθήνα 2000, σ. 109-110. Για τους Αθανάσιο Κασσαβέτη και Φιλόθεο Χατζή βλ. τα σχετικά στις σελ. 352-367 και 197-224, αντιστοίχως.

Ο Αθανάσιος Καρύδης γεννήθηκε στα μέσα του 18ου αιώνα στην ενορία της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος στη Λάρνακα², όπου μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα σώζονταν οι κατοικίες των μελών της οικογένειας Καρύδη³. Ο ίδιος, στον τίτλο της ακολουθίας του Αγίου Ερμογένους, που εξέδωσε στη Βενετία, το 1771, και επανέκδωσε το αμέσως επόμενο έτος, με δαπάνη του Μητροπολίτη Κιτίου (1737-1776) Μακαρίου, αναφέρει αόριστα ως τόπο καταγωγής του την επαρχία Λάρνακας⁴.

Σύμφωνα με τον Κωνσταντίνο Οικονόμο τον εξ Οικονόμων⁵, Μέγα Ιεροκήρυκα του Οικουμενικού Πατριαρχείου και γνώριμο του Αθανασίου από την περίοδο που συνυπηρέτησαν στην Κωνσταντινούπολη, ο μετέπειτα Κύπριος Μητροπολίτης

2. «Εκ Λάρνακος. Ο Κύπριος Εθνομάρτυς Αθανάσιος», *Κυπριακός Φύλαξ*, 24.12.1930· Κωνσταντίνου Μυριανθόπουλου, «Ο Εθνομάρτυς Μητροπολίτης Νικομηδείας Αθανάσιος Καρύδης ο Κύπριος», *Νέον Έθνος*, 17.1.1931.

3. Νεοκλή Κυριαζή, *Συλλογή Ιστορικών Ειδήσεων της πόλεως Λάρνακα - Σκάλα*, Λάρνακα 1946, σ. 37.

4. Ο πλήρης τίτλος του βιβλίου είναι: *Ακολουθία του αγίου Ιερομάρτυρος Ερμογένους του θαυματουργού. Ψαλλομένη τη Ε' Οκτωβρίου. Νυν πρώτον τύποις εκδοθεῖσα σπουδή μεν και δαπάνη του Πανιερωτάτου, και Λογιωτάτου Μητροπολίτου Κιτταίων Κυρίου Κυρίου Μακαρίου Κυπρίου. Επιστασία δε του λογιωτάτου εν Μοναχοῖς Κυρού Αθανασίου Καρύδη Κυπρίου του εκ της ευαγούς Επαρχίας του άνωθεν Μητροπολίτου*, Παρά Αντωνίω τω Βόρτολι, Ενετίησιν, αψοά', 1771 [Ενετίησιν, 2αψοβ, 1772]. Οι δύο αυτές εκδόσεις, καθώς και η επανέκδοση, του έτους 1963, από την εκκλησιαστική επιτροπή του χωριού Επισκοπή, καταγράφηκαν από τον Θεοχάρη Σχίζα (επιμ.), *Κύπρια Μηνιαία*, τ. Β', *Μην Οκτώβριος*, Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου, Λευκωσία 1995, σ. 69.

5. Ο Κ. Οικονόμος είχε διοριστεί Μέγας Ιεροκήρυκας από τον Πατριάρχη Γρηγόριο Ε', τον Ιούλιο του 1819. Βλ. «Έγγραφα Πατριαρχικά», στον τόμο: Γ.Γ. Παπαδόπουλου - Γ.Π. Αγγελόπουλου (επιμ.), *Τα κατά τον αιόδιμον Γρηγόριον τον Ε'*, τ. Α', Αθήνα 1865, σ. 105-108, όπου δημοσιεύεται το σχετικό έγγραφο (στο εξής: *Τα κατά τον αιόδιμον Γρηγόριον τον Ε'*).

πραγματοποίησε ευρύτερες σπουδές στη Βενετία⁶, μάλλον στα ελληνικά και λατινικά γράμματα, όπως συνηθιζόταν την περίοδο αυτή. Παρόμοια μαρτυρία δίνεται και από τον λόγιο ιστορικό του Οικουμενικού Πατριαρχείου Μανουήλ Γεδεών, ο οποίος εκθειάζει επίσης, τόσο τη μόρφωση, όσο και την προσφορά του στα ελληνικά γράμματα⁷. Ωστόσο ελλείπουν σαφείς μαρτυρίες για τη Σχολή, στην οποία φοίτησε, καθώς και για την περίοδο των σπουδών του. Είναι αξιοσημείωτο ότι ο Αθανάσιος απολάμβανε από τα νεανικά του χρόνια φήμη για τη μόρφωσή του, όπως διαπιστώνεται και από τον χαρακτηρισμό «λογιώτατος», που του αποδίδει ο Μητροπολίτης Κιτίου Μακάριος στον πρόλογο της προαναφερθείσας ακολουθίας⁸.

6. Βλ. Πρεσβυτέρου Κωνσταντίνου Οικονόμου, *Λόγοι Εκκλησιαστικοί εκφωνηθέντες εν τη Γραικική Εκκλησία της Οδησσοῦ κατά το αωκα-αωκβ έτος*, Βερολίνο 1833, σ. 22 [= «Λόγος εις το μνημόσυνον του αιιδίμου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου, και των συν αυτώ μαρτυρησάντων αιμνήστων τριών Μητροπολιτών, του Εφέσου Διονυσίου του Καλλιάρχου, και του Νικομηδείας Αθανασίου, και του Αγκιάλου Ευγενίου», *Τα κατά τον αιιδίμον Γρηγόριον τον Ε΄*, τ. Β΄, ό.π., σ. 190-191.

7. Μανουήλ Γεδεών, *Χρονικά της Πατριαρχικής Ακαδημίας. Ιστορικά Ειδήσεις περί της Μεγάλης του Γένους Σχολής, 1454-1830*, Κωνσταντινούπολη 1883, σ. 227-228.

8. Ο πρόλογος του Κιτίου Μακαρίου, ο οποίος αποκαλεί τον Αθανάσιο «κατά πνεῦμα υιόν» του, υποδεικνύοντας με τη φράση αυτή την πνευματική τους σχέση, αναδημοσιεύτηκε κατά καιρούς από διάφορους συγγραφείς, όπως τους Ιωάννη Συκουτρή, *Έκθεσις της κριτικής επιτροπείας του Α΄ Φιλολογικού διαγωνισμού της Α.Μ. του Αρχιεπισκόπου Κύπρου κ.κ. Κυρίλλου Βασιλείου του από Κερύνειας*, Λευκωσία 1924, σ. 29-30· Λοΐζο Φιλίππου, *Τα Ελληνικά Γράμματα εν Κύπρω κατά την περίοδον της Τουρκοκρατίας (1571-1878)*, τ. Α΄, Λευκωσία 1930, σ. 76· Ιερομόναχο Σωφρόνιο Μιχαηλίδη, *Ιστορία της κατά Κίτιον Εκκλησίας*, Λάρνακα 1992, σ. 148-149.

Ο Αθανάσιος χαρακτηρίζεται στις πηγές της εποχής ως ευπατρίδης και αναφέρεται ως μέλος της επιφανούς οικογένειας των Καρύδη⁹, γεγονός που αντικατοπτρίζει τη φήμη και τον σημαντικό ρόλο της οικογένειας αυτής στην κυπριακή κοινωνία. Για αρκετά από τα μέλη της γίνεται μάλιστα λόγος σε μεγάλο αριθμό εγγράφων του δεύτερου μισού του 18ου και των πρώτων δεκαετιών του 19ου αιώνα, όπου διασώζονται, μεταξύ άλλων, και πολύτιμες πληροφορίες για τις συγγενικές τους σχέσεις. Για παράδειγμα σε επιστολή, ημερομηνίας 28 Ιουνίου 1814, του Κύπριου Μητροπολίτη, που έχει αποδέκτη τον αδελφό του Παύλο, αναφέρεται και ένας δεύτερος αδελφός τους, ο Νικόλαος. Στην ίδια επιστολή, που αφορά στη διευθέτηση των περιουσιακών στοιχείων της χήρας συζύγου του δραγομάνου Χατζηγεωργάκη Κορνέσιου και στη δωρεά χιλίων γροσίων της αρχόντισσας της Μολδοβλαχίας Δόμνας Σμαράγδας Καλλιμάχη προς τη Μονή Κύκκου, γίνεται επίσης επιγραμματική αναφορά και στον γαμβρό τους, Βοντιτσιάνο¹⁰.

Προφανώς πρόκειται για τον Αντώνιο Βοντιτσιάνο, ο οποίος, όπως είναι γνωστό από την προφορική παράδοση της οικογένειας, είχε νυμφευτεί τη Θέκλα Καρύδη, θυγατέρα του αδελφού του Αθανασίου, Παύλου¹¹. Εκτός από την προαναφερθείσα επιστολή, το όνομα του τελευταίου εντοπίζεται επίσης σε έγγραφο του αρχείου της Μονής Κύκκου, που τον φέρουν να κινείται, κατά τις πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα, μεταξύ Βλαχίας, Κωνσταντινούπολης

9. Για παράδειγμα βλ. Κ. Οικονόμου, *Λόγοι Εκκλησιαστικοί εκφωνηθέντες εν τη Γραικική Εκκλησία της Οδησού κατά το αωκα-αωκβ έτος*, ό.π., σ. 22 [= *Τα κατά τον αιόδιμον Γρηγόριον τον Ε΄*, τ. Β΄, ό.π., σ. 190]. Μ. Γεδεών, *Χρονικά της Πατριαρχικής Ακαδημίας. Ιστορικά Ειδήσεις περί της Μεγάλης του Γένους Σχολής, 1454-1830*, ό.π., σ. 227. Θεμιστοκλέους Φιλαδελφέως, *Ιστορία των Αθηνών επί Τουρκοκρατίας (1400-1800)*, τ. Β΄, Αθήνα 1902, σ. 126.

10. Η επιστολή δημοσιεύτηκε και σχολιάστηκε από τον Κωνσταντίνο Μυριανθόπουλο, «Μία επιστολή του Εθνομάρτυρος Μητροπολίτου Νικομηδείας Αθανασίου του Κυπρίου του 1814», *Πάφος* 8 (1943) 75-81. Αναδημοσιεύτηκε από τον Αριστείδη Κουδουνάρη, *Μερικαί παλαιαί οικογένειαι της Κύπρου*, Λευκωσία 1972, σ. 45-46.

11. Αρ. Κουδουνάρη, *Μερικαί παλαιαί οικογένειαι της Κύπρου*, ό.π., σ. 13-14, 47.

και Κύπρου¹². Από δε επιστολή, ημερομηνίας 10 Σεπτεμβρίου 1800, προς αξιωματούχο της Υψηλής Πύλης, πιθανόν τον μέγα διερμηνέα Κωνσταντίνο Υψηλάντη, αντίγραφο της οποίας σώζεται σε κώδικα του αρχείου της Μητρόπολης Κιτίου, πληροφορούμαστε ότι ο ανώνυμος αποστολέας ήταν ένας από τους αδελφούς του Αθανασίου και διέμενε την περίοδο αυτή στη Λάρνακα¹³. Ακόμη, από επίσημο οθωμανικό έγγραφο, που σχετίζεται με τη διαμάχη των Ελλήνων με τους Αρμενίους για τα δικαιώματα του κάθε Γένους στην ανοικοδόμηση και χρησιμοποίηση του Ναού της Αναστάσεως στα Ιεροσόλυμα, πληροφορούμαστε ότι ο πατέρας του Αθανασίου ονομαζόταν Αντώνιος¹⁴. Ας σημειωθεί ότι η αναφορά αυτή δεν συμφωνεί με την εκ παραδόσεως μαρτυρία για την οικογένεια Καρύδη, που στην πρώτη καταγραφή της υποστηρίζει ότι το όνομα του πατέρα του μετέπειτα Μητροπολίτη ήταν Χριστοδουλής¹⁵, το οποίο, όμως, διαφοροποιήθηκε στη συνέχεια σε Ανδρόνικο¹⁶.

Εκτός από τους ανωτέρω στενούς συγγενείς του, από επιστολή, ημερομηνίας 8 Ιουνίου 1878, του «Βασιλικού Πρίγκηπα τῆς Κύπρου, τῆς Ιερουσαλήμ καί τῆς Ἀρμενίας»,

12. Στυλιανού Περδίκη, «Οι Επτανήσιοι της Λάρνακος και η σχέση τους προς την Ιερά Μονή Κύκκου. Η περίπτωση του Κωνσταντίνου Περισιτιάνη», στον τόμο: Φοίβου Σταυρίδη (επιμ.), *Πρακτικά Πρώτου Κιτιακού Συμποσίου. Κύπρος - Επτάνησα (Λάρνακα, 12-13 Νοεμβρίου 1994)*, Δήμος Λάρνακας, Λάρνακα 1997, σ. 142, 160-161 [= *Κυπριακαί Σπουδαί* 59-60 (1997) 60, 80-81].

13. Κώστα Κύρρη, «Πολιτική, Φιλολογική και Ιδιωτική αλληλογραφία 1687-1828/1829 εκ του Κώδικος 4 της Μητροπόλεως Κιτίου», *Επετηρίς Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών* 9 (1979) 307-308.

14. Αθανάσιου Παπαδόπουλου Κεραμέως, *Ανάλεκτα Ιεροσολυμιτικής Σταχυολογίας, ή συλλογή ανεκδότων και σπανίων ελληνικών συγγραφών περί των κατά την Εώαν ορθοδόξων εκκλησιών και μάλιστα της των Παλαιστινών*, τ. Γ', Πετρούπολη 1897, σ. 288.

15. Αρ. Κουδουνάρη, *Μερικαί παλαιαί οικογένειαι της Κύπρου*, ό.π., σ. 43.

16. Αριστεΐδη Κουδουνάρη, «Η ευγενής παλαιά επτανησιακή οικογένεια της Κύπρου Καρύδη ή Καρίδη (Caridi)», *Επιστημονική Επετηρίς Κυπριακής Εταιρείας Ιστορικών Σπουδών* 9 (2010) 295. Στην πρώτη καταγραφή της παράδοσης ο Ανδρόνικος φερόταν ως αδελφός του Αθανασίου από τον πρώτο γάμο του πατέρα του, Χριστοδουλή. Βλ. Αρ. Κουδουνάρη, *Μερικαί παλαιαί οικογένειαι της Κύπρου*, ό.π., σ. 43.

όπως υπογράφει, Λουί ντε Λουζινιάν (Louis de Lousignan), απόγονου των Φράγκων βασιλιάδων της Κύπρου, κατά τα γραφόμενά του, ο οποίος διέμενε στην Αγία Πετρούπολη, πληροφορούμαστε ότι ο Αθανάσιος είχε επίσης μία αδελφή, που παντρεύτηκε τον Χριστόδουλο Λουζινιάν, πατέρα του Λουί. Φαίνεται δε ότι ο Κύπριος Μητροπολίτης διατηρούσε στενές σχέσεις με τον γαμβρό του, αφού σε επιστολή, ημερομηνίας 29 Δεκεμβρίου 1820, που του απέστειλε, αναφέρει ότι είχε κοντά του προς φύλαξη σημαντικό ποσό χρημάτων, το οποίο του είχε εμπιστευτεί ο τελευταίος¹⁷.

Συγγένισσα του Αθανασίου, ίσως αδελφή του, ήταν και η μητέρα του Ονούφριου Μικελλίδη, ονόματι Πεζούνα, σύζυγος του προξένου της Ρωσίας στην Κύπρο Μικέλλη, ο οποίος απεβίωσε στα τέλη του 19ου αιώνα. Ο Ονούφριος, που ήταν τότε σε νεανική ηλικία, τέθηκε κάτω από την προστασία του Αθανασίου, με δαπάνες του οποίου σπούδασε στη Μεγάλη του Γένους Σχολή¹⁸. Ακολούθως υπηρέτησε στην ίδια Σχολή ως διδάσκαλος, καθώς και σε μεταγενέστερο χρόνο ως σχολάρχης στην Ελληνική Σχολή Λευκωσίας, ύστερα από την επανασύστασή της από τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου (1827-1840) Πανάρετο, το 1830¹⁹.

Από έγγραφα και άλλες πηγές της εποχής είναι γνωστό ότι μέλη της οικογένειας Καρύδη διέπρεψαν ως έμποροι, ιδιοκτήτες γης, και ως καγκελάριοι (= γραμματικοί) και δραγομάνοι (= διερμηνείς) στην υπηρεσία διαφόρων προξενείων, που είχαν την έδρα τους στη Λάρνακα. Για παράδειγμα ο Χριστόδουλος Καρύδης αναφέρεται ως καγκελάριος του

17. Adam and Co (editor), *Historical narrative of the Turko-Russian war: a history of the war commenced in April, 1877, between Russia and Turkey*, v. II, London 1886, σ. 366-367.

18. Βλ. Κ. Κύρρη, «Πολιτική, Φιλολογική και Ιδιωτική αλληλογραφία 1687-1828/1829 εκ του Κώδικος 4 της Μητροπόλεως Κιτίου», *ό.π.*, σ. 276-277, όπου δημοσιεύεται αχρονολόγητη επιστολή του Αθανασίου προς τον πατριό του Ονούφριου, Ιωάννη.

19. Για τη ζωή του Ον. Μικελλίδη βλ. Α. Μιτσίδη, *Οι Κύπριοι Σχολάρχαι και διδάσκαλοι της εν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης του Γένους Σχολής*, *ό.π.*, σ. 200-214, όπου, στις σελ. 200-201, γίνεται επίσης αναφορά στις σχέσεις του με τον Αθανάσιο. Επίσης βλ. Κωνσταντίνου Μυριανθόπουλου, *Χατζηγεωργάκις Κορνέσιος ο Διερμηνεύς της Κύπρου, 1779-1809, ήτοι συμβολαί εις την ιστορίαν της Κύπρου επί Τουρκοκρατίας (1570-1878)*, Λευκωσία 1934, σ. 227-228· Λ. Φιλίππου, *Τα Ελληνικά Γράμματα εν Κύπρω κατά την περίοδον της Τουρκοκρατίας (1571-1878)*, τ. Α', *ό.π.*, σ. 211-212.

Γαλλικού προξενείου²⁰, ο Ιερώνυμος Καρύδης ως δραγομάνος του ίδιου προξενείου²¹, ο Κωνσταντίνος Καρύδης ως καμινάρης (= εισπράκτορας του φόρου των οινοπνευματωδών και του καπνού, αλλά και τίτλος ευγενείας στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες) στο

20. Βλ. Ιωάννη Παπαπορφυρίου, «Έκδοσις εγγράφων της Αρχιεπισκοπής Κύπρου», *Απόστολος Βαρνάβας* 4 (1921-1922) 173-175, όπου δημοσιεύεται επιστολή, ημερομηνίας 6 Απριλίου 1795, που ο Χριστόδουλος έστειλε προς τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου (1767-1810) Χρυσάνθο και στην οποία κάνει μνεία στους αδελφούς του Ιερώνυμο και Κωνσταντίνο. Επίσης, ο Χριστόδουλος αναφέρεται σε διάφορα έγγραφα του Γαλλικού προξενείου, που αφορούν εμπορικές δραστηριότητες. Βλ. Νεοκλή Κυριαζή, «Ανέκδοτα Ιστορικά Έγγραφα», *Κυπριακά Χρονικά* 6 (1929) 315 (εισφέρει ποσό χρημάτων στο Γαλλικό κράτος). Του ίδιου, «Διακυβέρνησης Κύπρου», *Κυπριακά Χρονικά* 9 (1933) 189-191 (υπογράφει δύο έγγραφα του έτους 1788). Του ίδιου, «Εμπόριον και Ναυτηλία Κύπρου», *Κυπριακά Χρονικά* 10 (1934) 263-267 (υπογράφει τρία έγγραφα του έτους 1789). Επίσης εντοπίζεται ως εμπορευόμενος σε έγγραφα του αρχείου της Μονής Κύκκου. Βλ. Στ. Πεردίκη, «Οι Επτανήσιοι της Λάρνακος και η σχέση τους προς την Ιερά Μονή Κύκκου. Η περίπτωση του Κωνσταντίνου Περιστιάνη», *ό.π.*, σ. 142 [= *Κυπριακαί Σπουδαί*, *ό.π.*, σ. 61].

21. Άννας Pouradier Duteil-Λοϊζίδου, «Ιερώνυμος Καρύδης, δραγομάνος του Γαλλικού Προξενείου στη Λάρνακα», *Πρακτικά Πρώτου Κιτιακού Συνεδρίου (Λάρνακα 12-13 Νοεμβρίου 1994)*, *ό.π.*, σ. 81-89 (σε έγγραφο του Γαλλικού προξενείου μαρτυρείται ότι ο πατέρας του ονομαζόταν Ανδρόνικος και ο αδελφός του Χριστόδουλος). Στ. Πεрдίκη, «Οι Επτανήσιοι της Λάρνακος και η σχέση τους προς την Ιερά Μονή Κύκκου. Η περίπτωση του Κωνσταντίνου Περιστιάνη», *ό.π.*, σ. 141-142 [= *Κυπριακαί Σπουδαί*, *ό.π.*, σ. 61]. Θεοχάρη Σταυρίδη, «Η εγκατάσταση Επτανησίων στην Κύπρο στα μέσα του 18ου αιώνα και τοπικές αντιδράσεις», *Επετηρίδα Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών* 35 (2010) 95 (σε έγγραφο του Ιταλικού προξενείου μαρτυρείται ότι ήταν εγκατεστημένος στην Κύπρο τουλάχιστον από το έτος 1747). Ο Ιερώνυμος υπήρξε συνδρομητής του βιβλίου του Αρχιμανδρίτη Κυπριανού, *Ιστορία Χρονολογική της Νήσου Κύπρου, ερανισθείσα εκ διαφόρων Ιστορικών και συντεθείσα απλή φράσει*, Ενετία 1788, σ. 405.

Βουκουρέστι²², και ο Ανδρόνικος Καρύδης ως δραγομάνος της Ουγγαρίας στην Κύπρο, όπως επίσης και ως δραστήριος εκκλησιαστικός παράγοντας²³. Αναφορά γίνεται επίσης και στον

22. Στ. Πεردίκη, «Οι Επτανήσιοι της Λάρνακος και η σχέση τους προς την Ιερά Μονή Κύκκου. Η περίπτωση του Κωνσταντίνου Περιστιάνη», *ό.π.*, σ. 141 [= *Κυπριακαί Σπουδαί*, *ό.π.*, σ. 60].

23. Για παράδειγμα βλ. Εφραίμ Αθηναίου, *Λαυσαϊκόν: ήτοι βίβλος περιέχουσα διηγήσεις ασκητικάς ανδρών και γυναικών, προσφωνηθείσα τω αιτήσαντι Λαύσω Πραιποσίτω παρά του Ηρακλείδους Επισκόπου. Μεταφρασθείσα μεν παρά τινος Αωνόμου εκ της Ελληνίδος εις Απλήν Φράσιν. Το πρώτον δε τύποις εκδοθείσα σπουδή και προτροπή του Πανοσιωτάτου και Σοφολογιωτάτου εν Ιεροδιδασκάλοις Κυρίου Εφραίμ, προς χρήσιν των απλουστέρων Μοναχών, και ωφέλειαν των Εντυγχανόντων. Νυν το Δεύτερον συν Θεώ Αγίω μετατυπωθείσα, και μετά πλείστης επιμελείας διορθωθείσα, προστεθέντος εν τω τέλει της Βίβλου και τινος Πίνακος, Παρά Αντωνίω τω Βόρτολι, Ενετίησιν 1764, σ. ix (αναφέρεται η συμβολή του στην έκδοση)· Ιωάννη Συκουτρή, «Άγιος Γεώργιος ο Μακρής», *Κυπριακά Χρονικά* 2 (1924) 273-274 (σημειώνεται ότι είχε αφιερώσει ευαγγέλιο και ασημένιο άγιο ποτήριο και δισκάριο στον ναό του Αγίου Γεωργίου του Μακρή, το 1755)· Αντρου Παυλίδη, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες μέσα από τα κείμενα ξένων επισκεπτών της*, τ. Β', Λευκωσία 1994, σ. 863 (αναφέρεται ως δραγομάνος της Ουγγαρίας στην Κύπρο και ιδιοκτήτης εκτάσεων γης στην Αχερίτου, όπου μερίμνησε για την προσφορά εικόνων στον ναό της Αγίας Μαρίας)· Αγαμέμνονα Τσελίκα, «Επτά επίσημα κυπριακά εκκλησιαστικά έγγραφα (1578-1771)», *Θησαυρίσματα* 14 (1977) 270 (καταγράφεται ως θανάων πριν από το έτος 1771).*

λόγιο Πετράκη Καρύδη, γνωστό από το πολύτιμο χειρόγραφο του με τις ποικίλες πληροφορίες για τη ζωή στην Κύπρο του 18ου αιώνα²⁴.

Όπως διαπιστώνεται από τη μελέτη των πληροφοριών, που περιλαμβάνουν οι πηγές αυτές, μερικές από τις συγγενικές σχέσεις των μελών της οικογένειας Καρύδη είναι διαφορετικές από αυτές, που αναφέρονται από την προφορική παράδοση. Για παράδειγμα, στα ανωτέρω έγγραφα ο Ιερώνυμος μαρτυρείται ως γιος του Ανδρόνικου και ως αδελφός του Χριστόδουλου, ενώ η παράδοση υποστηρίζει ότι ήταν ξάδελφος του Χριστόδουλου και μάλλον γιος του Νικόλαου. Κατά συνέπεια μόνο η έκδοση των αρχαικών πηγών της εποχής, όπως των εγγράφων που διασώζουν η Αρχιεπισκοπή Κύπρου, η Μητρόπολη Κιτίου και τα προξενία της Γαλλίας και της Ιταλίας στη Λάρνακα, θα συμβάλουν στη διαλεύκανση των συγγενικών σχέσεων των μελών της οικογένειας Καρύδη και του μεγάλου εύρους των δραστηριοτήτων τους²⁵.

Τέλος, ως αναφερθεί ότι μεταγενέστερη οικογενειακή παράδοση, που διέσωσε ο Χριστόδουλος Κηπιάδης και κατέγραψε ο Γεώργιος Φραγκούδης, το 1939, υποστηρίζει ότι το λαϊκό όνομα του Αθανασίου ήταν Κωνσταντίνος και ότι είχε δύο αδελφούς, τους Ιωάννη

24. Βλ. Γεώργιου Παπαχαλαράμπους, «Ο Πετράκης Καρίδης, το χειρόγραφο και η οικογένειά του», *Κυπριακαί Σπουδαί* 29 (1965) 185-209, όπου, στη σελ. 202, παρατίθεται επίσης η παράδοση, που υποστηρίζει ότι ήταν πεθερός του εξωμότη του 1821 Ανδρέα Σολωμονίδη - Χουρσίτ αγά. Για την προσωπικότητα του Πετράκη Καρύδη και το περιεχόμενο του χειρογράφου του βλ. Μαργαρίτας Ιωάννου, «*Παρά πάσι ζηλωτής των Γραμμάτων επιδόσεως*»: *Πετράκης Καρίδης, ένας λόγιος της εποχής του Νεοελληνικού Διαφωτισμού*, τ. Α' - Β', Λευκωσία 2013 (διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Κύπρου). Ο Πετράκης υπήρξε επίσης συνδρομητής του βιβλίου του Αρχιμ. Κυπριανού, *Ιστορία Χρονολογική της Νήσου Κύπρου, ερανισθείσα εκ διαφόρων Ιστορικών και συντεθείσα απλή φράσει*, ό.π., σ. 599.

25. Για τις εκ παραδόσεως συγγενικές σχέσεις των μελών της οικογένειας Καρύδη βλ. Αρ. Κουδουνάρη, *Μερικαί παλαιαί οικογένειαι της Κύπρου*, ό.π., σ. 41-49· Μ. Ιωάννου, «*Παρά πάσι ζηλωτής των Γραμμάτων επιδόσεως*»: *Πετράκης Καρίδης, ένας λόγιος της εποχής του Νεοελληνικού Διαφωτισμού*, τ. Α', ό.π., σ. 100-126.

Καρύδη και κάποιον που δεν κατονομάζεται και ο οποίος απεβίωσε άτεκνος στη Ρωσία²⁶. Ωστόσο καμία από τις ανωτέρω πληροφορίες δεν επιβεβαιώνεται από τα γνωστά μέχρι σήμερα στοιχεία, γεγονός που θέτει εν αμφιβόλω την αξιοπιστία της.

Χειροτονία (1773) και διαμονή στη Βενετία και στην Αθήνα

Μετά την ολοκλήρωση των σπουδών του στη Βενετία, ο Αθανάσιος επέστρεψε στην Κύπρο, όπου, σύμφωνα με ιδιόχειρο σημείωμά του σε κώδικα του αρχείου του Μετοχίου του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων στην Κωνσταντινούπολη, χειροτονήθηκε από τον Μητροπολίτη Κιτίου Μακάριο αρχικά Ιεροδιάκονος στο χωριό Σκαρίνου, στις 30 Ιανουαρίου 1773, και στη συνέχεια Ιερομόναχος, σε άγνωστο μέρος, στις 24 Μαρτίου του ίδιου έτους²⁷. Είναι αξιοσημείωτο ότι ορισμένοι συγγραφείς θεώρησαν την κοινότητα αυτή ως τη γενέτειρά του²⁸, υπόθεση που, όμως, δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, αφού στα παλαιότερα χρόνια οι περισσότερες χειροτονίες των νέων κληρικών πραγματοποιούνταν κατά τη διάρκεια των πολύμηνων περιοδειών των Αρχιερέων στην κυπριακή ύπαιθρο και, συνήθως, μακριά από τις γενέτειρές τους.

26. Γεώργιου Φραγκούδη, *Ιστορία και Γενεαλογία της μεγάλης κυπριακής οικογένειας Φραγκούδη και των συγγενικών οικογενειών*, Αθήνα 1939, σ. 90.

27. «Ἐν ἔτει τῷ σωτηρίῳ αἰγογ' μηνί ἰανουαρίου λ' κεχειροτόνημαι ἱεροδιάκονος ὑπὸ τοῦ ἁγίου Κιτιαίων κυρίου Μακαρίου ἡμέρα ε' ἐν χορίῳ καλουμένῳ Σκαρίνου, τῇ Κυριακῇ τῶν Βαΐων μαρτίῳ κδ', ἐν τῷ ἰδίῳ ἔτει ἐσφράγισμαι παρ' αὐτοῦ καί τῃ τελείᾳ τῆς ἱερωσύνης τῶν πρεσβυτέρων σφραγίδι. Ἐγὼ ταπεινὸς ἱερομόναχος Ἀθανάσιος Καρύδης». Βλ. Αθανάσιου Παπαδόπουλου Κεραμέως, *Ιεροσολυμιτική Βιβλιοθήκη, ἤτοι Κατάλογος των εν ταις Βιβλιοθήκαις του αγιωτάτου τε και καθολικού ορθοδόξου πατριαρχικού θρόνου των Ιεροσολύμων και πάσης Παλαιστίνης αποκειμένων Ελληνικῶν Κωδίκων*, τ. Δ', Πετρούπολη 1899, σ. 364. Το σχετικό σημείωμα αναδημοσιεύτηκε από τον Ιεροδιάκονο Κλήμη Καρναπά, *Ανέκδοτα Κυπριακά Ἐγγραφα (του ΙΗ' αἰῶνος)*, Αμμόχωστος 1904, σ. 12.

28. Αρχιεπισκόπου Αθηνῶν Χρυσόστομου Παπαδόπουλου, *Ἡ Ἐκκλησία Κύπρου ἐπὶ Τουρκοκρατίας (1571-1878)*, Αθήνα 1929, σ. 98· Λοῖζου Φιλίππου, «Ἡ Λάρναξ εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ανεξαρτησίας», *Νέον Ἔθνος*, 20.12.1930.

Σύμφωνα με μη εξακριβωμένες αναφορές, ο Αθανάσιος διετέλεσε στα αμέσως επόμενα χρόνια εφημέριος στην ελληνορθόδοξη εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στη Βενετία²⁹. Ακολούθως αποδέχθηκε πρόσκληση του Μητροπολίτη Αθηνών (1764-1780) Βαρθολομαίου και κατήλθε μαζί του, στις 10 Ιουνίου 1776, στη μετέπειτα πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους, όπου ανέλαβε τα καθήκοντα του γραμματέα και ιεροκήρυκα της τοπικής Μητρόπολης³⁰. Επίσης, για κάποιο χρονικό διάστημα, όταν κατά το έτος 1779 ο Μητροπολίτης Βαρθολομαίος απουσίασε, ο Αθανάσιος διετέλεσε αρχιερατικός επίτροπος³¹. Την ίδια περίοδο υπηρέτησε και ως διδάσκαλος στην ιδιωτική Σχολή του Ιωάννη Ντέκα, που

29. Ανδρέα Παπαδόπουλου Βρετού, *Νεοελληνική Φιλολογία, ήτοι Κατάλογος των από πτώσεως της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας μέχρι εγκαθιδρύσεως της εν Ελλάδι Βασιλείας τυπωθέντων βιβλίων παρ' Ελλήνων εις την ομιλουμένην, ή εις την αρχαίαν ελληνικήν γλώσσαν*, τ. Α', Αθήνα 1854, σ. 206.

30. «Εἰς τὰς 10 τοῦ Ἰουνίου ἦλθε τὸ τρίτον ὁ κύρ Βαρθολομαῖος ἀπὸ βασιλεύουσας, ὕστερον ἀπὸ ἑπτὰ χρόνους ὅπου ἔλειπεν ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν του, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν ἱεροδιδάσκαλον κύρ Ἀθανάσιον τὸν Κύπριον, τὸν νῦν Νικομηδεῖας, ὅστις ἐξεφώνει λόγους ἠθικούς ἐπ' ἐκκλησίας». Βλ. Επαμεινώνδα Σταματιάδη, *Οἱ Καταλανοὶ ἐν τῇ Ανατολή, οἱ προσετέθη καὶ ἀνέκδοτος τῆς χρονολογία τῶν Αθηνῶν*, Αθήνα 1869, σ. 293· «Κατὰ δὲ τὸν Ἰούνιον μῆνα [τοῦ ἔτους 1776] ἐπανῆλθεν εἰς Αθήνας καὶ ὁ ἀπὸ ἑπταετίας ἀπουσιάζων μητροπολίτης Βαρθολομαῖος, φέρων ὡς γραμματέα αὐτοῦ καὶ τὸν Ἱεροδιδάσκαλον κύρ Ἀθανάσιον τὸν Κύπριον, τὸν ἔλκοντα τὸ γένος ἐκ μιᾶς τῶν ἐπιφανῶν τῆς Κύπρου οἰκογενειῶν, τῆς τοῦ Καρύδου... Ὁ Ἀθανάσιος διέπρεψεν, οὐ μόνον ὡς γραμματεὺς τῆς μητροπόλεως, ἀλλὰ καὶ ὡς Ἱεροκῆρυξ εὐφραδέστατος, καὶ διδάσκαλος δόκιμος τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων». Βλ. Θ. Φιλαδελφέως, *Ἱστορία τῶν Αθηνῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας (1400-1800)*, τ. Β', ὁ.π., σ. 126.

31. Βασίλειου Μυστακίδη, «Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι», *Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν* 12 (1936) 154. Για την περίοδο, που ο Βαρθολομαῖος υπηρέτησε ως Μητροπολίτης Αθηνών, βλ. Μητροπολίτη πρώην Λήμνου Βασίλειου Ατέση, «Ἐπισκοπικοὶ Κατάλογοι Ἑλλάδος», *Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος* 56 (1974) 115.

λειτουργούσε στην Αθήνα από το έτος 1750³². Αναφέρεται ακόμη, ότι κατά τη διάρκεια της παραμονής του στην πόλη επιχείρησε να συμφιλιώσει τις δύο αντιμαχόμενες μερίδες των κατοίκων, γεγονός που συνέτεινε, ώστε να απειληθεί άμεσα η ζωή του από τους φανατικούς, που αρνούσαν οποιαδήποτε συναλλαγή³³. Ίσως το γεγονός αυτό να υπήρξε η αιτία, που συνέτεινε ώστε να αποφασίσει να εγκαταλείψει την Αθήνα και να αναχωρήσει για την Αλεξάνδρεια.

Εκλογή στον μητροπολιτικό θρόνο Λιβύης (1783)

Την ίδια περίοδο υπηρετούσε στον πατριαρχικό θρόνο Αλεξανδρείας ο Κύπριος στην καταγωγή Πατριάρχης Κυπριανός (1766-1783), ο οποίος είχε εργαστεί σκληρά για την ανόρθωση του Πατριαρχείου και τη διάδοση των ελληνικών γραμμάτων στην Αίγυπτο, ιδρύοντας «Σχολή Ελληνικών Μαθημάτων» στο Κάιρο, το 1775³⁴. Ωστόσο, οι γενικότερες πολιτικοκοινωνικές καταστάσεις της εποχής είχαν δημιουργήσει πολλές δυσκολίες στην

32. Τρύφωνος Ευαγγελίδης, *Η παιδεία επί Τουρκοκρατίας (Ελληνικά σχολεία από της αλώσεως μέχρι του Καποδιστρίου)*, τ. Α', Αθήνα 1936, σ. 242. Στην προσφορά του στο κήρυγμα του θείου λόγου και στη διδασκαλία των ελληνικών γραμμάτων στην Αθήνα αναφέρεται και ο γνώριμός του, Κ. Οικονόμος, *Λόγοι Εκκλησιαστικοί εκφωνηθέντες εν τη Γραικική Εκκλησία της Οδησσοῦ κατά το αωκα-αωκβ έτος*, ό.π., σ. 32 [= *Τα κατά τον αοίδιμον Γρηγόριον τον Ε'*, τ. Β', ό.π., σ. 202].

33. «Παρ' όλίγον έξεσχίσθη [ό Αθανάσιος] εις τάς Αθήνας υπό τοῦ ὄχλου, σπεύδων νά ειρηνεύση δύο διαφερομένας φατρίας». Βλ. Κ. Οικονόμου, *Λόγοι Εκκλησιαστικοί εκφωνηθέντες εν τη Γραικική Εκκλησία της Οδησσοῦ κατά το αωκα-αωκβ έτος*, ό.π., σ. 44 [= *Τα κατά τον αοίδιμον Γρηγόριον τον Ε'*, τ. Β', ό.π., σ. 216].

34. Για τη ζωή του Πατριάρχη Κυπριανού βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, «Το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας και η Κύπρος», στον τόμο: Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Φάρος Ελπίδας» (έκδ.), *Πορεία Μαρτυρίας. Αφιερωματικός τόμος στη Μνήμη του Μακαριστού Πάπα και Πατριάρχη Αλεξανδρείας και Πάσης Αφρικής Κυρού Πέτρου του Ζ'*, Αθήνα 2010, σ. 280-281, όπου και βιβλιογραφία. Για την περίοδο της πατριαρχίας του βλ. Αρχιεπισκόπου Αθηνών Χρυσόστομου Παπαδόπουλου, *Ιστορία της Εκκλησίας Αλεξανδρείας (62-1934)*, Αλεξάνδρεια 1935, σ. 780-785.

ομαλή λειτουργία του Πατριαρχείου, τις οποίες επέτεινε η έλλειψη οικονομικών πόρων και η πληθυσμιακή αποψίλωση της Αλεξάνδρειας από τον ορθόδοξο πληθυσμό της, με αποτέλεσμα την αδυναμία στελέχωσης της τοπικής Εκκλησίας από ντόπιους κληρικούς. Για τον λόγο αυτό, όταν, τον Δεκέμβριο του 1781, απεβίωσε ο Μητροπολίτης Λιβύης Μισαήλ, ο Πατριάρχης Κυπριανός πρότεινε, μερικούς μήνες αργότερα, στον Αθανάσιο την ανάδειξή του στον μητροπολιτικό θρόνο και τη μετοικεσία του στην Αλεξάνδρεια³⁵.

Ο Αθανάσιος αποδέχθηκε την πρόταση και, όπως αναφέρεται σε ιδιόχειρο σημειώματά του στον προαναφερθέντα κώδικα του αρχείου του Μετοχίου του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων, χειροτονήθηκε στην Κωνσταντινούπολη νέος Μητροπολίτης Λιβύης, την 1η Απριλίου 1783, από τους Μητροπολίτες Νικομηδείας Γεράσιμο -τον μετέπειτα Οικουμενικό Πατριάρχη-, πρώην Θαυμακού Ευγένιο και πρώην Μογλενών Γεδεών³⁶. Ας σημειωθεί ότι στον ίδιο κώδικα περιέχονται κείμενά του, που χρονολογούνται μεταξύ των ετών 1769 και 1783, από την περίοδο δηλαδή που αρχικά σπούδαζε στη Βενετία και στη συνέχεια υπηρέτησε ως εφημέριος, και τα οποία, προφανώς, χρησιμοποιούσε στο εκκλησιαστικό του έργο³⁷. Η δε χειροτονία του στην Κωνσταντινούπολη και όχι στην Αίγυπτο, και μάλιστα από Αρχιερείς του Οικουμενικού Πατριαρχείου, είναι χαρακτηριστική των πολλών προβλημάτων, που αντιμετώπιζε το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας στη λειτουργία του. Στο μεταξύ, ύστερα από τη χειροτονία του, ο Αθανάσιος αναχώρησε για την Αλεξάνδρεια, όπου ανέλαβε τα νέα καθήκοντά του.

35. Βλ. Θεόδωρου Μοσχονά, «Ο Εθνομάρτυρας Νικομηδείας Αθανάσιος ο από Λιβύης», *Πάνταινος* 4 (1951) 137-138, όπου, όμως, η αναφορά ότι ο Πατριάρχης Κυπριανός είχε μεριμνήσει για τις σπουδές του Αθανασίου στη Βενετία δεν ανταποκρίνεται προς την πραγματικότητα.

36. «Ἐν δέ τῷ ἀσπγ' ἔτει τῆς σωτηρίας ἐν τῇ Βασιλευούσῃ τῶν πόλεων ἐχειροτονήθη ὑπὸ χειρὸς τοῦ ἁγίου Νικομηδείας κυρίου Γερασίμου καὶ τῶν πρώην Θαυμακοῦ κύρ Εὐγενίου, πρώην Μογλενῶν κύρ Γεδεῶν, μητροπολίτης Λιβύης κατὰ τὴν α' ἀπριλλίου, ἡμέρα Σαββάτου, καθ' ἣν καὶ ἡ ἑορτὴ συνέπεσεν τοῦ Ἀκαθίστου. Ὁ Λιβύης Ἀθανάσιος». Βλ. Α. Παπαδόπουλου Κεραμέως, *Ιεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη*, τ. Δ', ό.π., σ. 364.

37. Βλ. Α. Παπαδόπουλου Κεραμέως, *Ιεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη*, τ. Δ', ό.π., σ. 364-365, όπου παρουσιάζεται το περιεχόμενο του κώδικα.

Μερικούς μήνες, όμως, αργότερα, στις 20 Ιουνίου 1783, ο Πατριάρχης Κυπριανός απεβίωσε, οπότε τον διαδέχθηκε ο μέχρι τότε Επίσκοπος Μετρών και Αθύρων του Οικουμενικού Πατριαρχείου Γεράσιμος Γ΄ ο Λέριος (1783-1788)³⁸. Φαίνεται ότι ο Αθανάσιος υπηρέτησε με ζήλο κοντά στον νέο Πατριάρχη, αφού ο τελευταίος, μικρό χρονικό διάστημα πριν από τον θάνατό του, τον υπέδειξε ως τον πλέον άξιο, για να τον διαδεχθεί. Η Ιερά Σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ωστόσο, που την περίοδο αυτή, όπως ελέχθη, είχε υπό την προστασία της το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας, εξέλεξε ως διάδοχο του Γερασίμου Γ΄ τον Πρωτοσύγκελλο του οικουμενικού θρόνου Παρθένιο Παγκώνστα τον Πάτμιο (1788-1805)³⁹. Ο Αθανάσιος, παρά τη δικαιολογημένη πικρία του, εξακολούθησε να υπηρετεί και υπό τον νέο Πατριάρχη, μέσα στις μεγάλες δυσκολίες, που αντιμετώπιζε το Πατριαρχείο και τις οποίες επέτεινε ο φανατισμός μερίδας Αιγυπτίων Μουσουλμάνων. Όπως αναφέρεται από τον Κωνσταντίνο Οικονόμο τον εξ Οικονόμων, ο οποίος, μάλλον, διασώζει μαρτυρία του ίδιου του Αθανασίου, ο τελευταίος κινδύνεψε από λιθοβολισμό, κατά τη

38. Για την περίοδο της πατριαρχίας του Αλεξανδρείας Γερασίμου Γ΄ βλ. Χρ. Παπαδόπουλου, *Ιστορία της Εκκλησίας Αλεξανδρείας (62-1934)*, ό.π., σ. 785-789.

39. Αθανάσιου Κομνηνού Υψηλάντη, *Εκκλησιαστικών και Πολιτικών των εις δώδεκα, Βιβλίων Η΄, Θ΄ και Ι΄, ήτοι τα μετά την Άλωσιν (1453-1789) (Εκ χειρογράφου ανεκδότου της Ιεράς Μονής του Σινά)*, Κωνσταντινούπολη 1870, σ. 699-700· Σέργιου Μακραίου, «Υπομνήματα Εκκλησιαστικής Ιστορίας, 1750-1800», στον τόμο: Κωνσταντίνου Σάθα (επιμ.), *Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη*, τ. Γ΄, *Καίσαριος Δαπόντες - Σέργιος Μακραίος - Αναστάσιος Γόρδιος - Δημήτριος Προκοπίου - Αλέξανδρος Τυρναβίτης - Κατάλογοι Επιστολών Ανεκδότην - Πατριαρχικά Έγγραφα - Κατάλογος Μαρτύρων*, Βενετία 1872, σ. 357-358. Για την περίοδο της πατριαρχίας του Παρθενίου βλ. Χρ. Παπαδόπουλου, *Ιστορία της Εκκλησίας Αλεξανδρείας (62-1934)*, ό.π., σ. 791-796.

διάρκεια της παραμονής του στην Αλεξάνδρεια, καθώς εργαζόταν για την ανοικοδόμηση παλαιάς εκκλησίας⁴⁰.

Εκλογή στον μητροπολιτικό θρόνο Νικομηδείας (1791) και συμβολή στην προαγωγή των ελληνικών γραμμάτων

Την περίοδο αυτή απεβίωσε ο τότε Μητροπολίτης Νικομηδείας Μελέτιος, οπότε η Ιερά Σύνοδος του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως εξέλεξε, τον Νοέμβριο του 1791, ως διάδοχό του τον Αθανάσιο⁴¹, μάλλον ύστερα από εισήγηση του προαναφερθέντος Μητροπολίτη Δέρκων και μετέπειτα Οικουμενικού Πατριάρχη Γερασίμου Γ'. Στο συμπέρασμα αυτό καταλήγουμε από τα αισθήματα βαθύτατης εκτίμησης του τελευταίου προς τον νεοκλεγέντα Αρχιερέα, όπως διατυπώνονται σε επιστολή του, ημερομηνίας 3 Μαρτίου 1795, προς τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου (1767-1810) Χρυσάνθο⁴². Αλλά και ο τότε Πατριάρχης Νεόφυτος Ζ' (α' πατριαρχία: 1789-1794), σύμφωνα με τον λόγιο σχολάρχη της Μεγάλης του Γένους Σχολής Σέργιο Μακραίο, επεδίωκε την εκλογή του Αθανασίου σε αρχιερατικό θρόνο του Οικουμενικού Πατριαρχείου, λόγω της ευρύτατης φήμης του⁴³. Όπως

40. «Έλιθοβολήθη, ως ο θεϊος Μάρκος, εις τήν Ἀλεξάνδρειαν ὑπό τῶν ἀπίστων, θέλων νά ἀνοικοδομήσῃ παλαιάν ἐκκλησίαν». Βλ. Κ. Οικονόμου, *Λόγοι Εκκλησιαστικοί εκφωνηθέντες εν τη Γραικική Εκκλησία της Οδησού κατά το αωκα-αωκβ έτος, ό.π., σ. 44 [= Τα κατά τον αοίδιμον Γρηγόριον τον Ε', τ. Β', ό.π., σ. 216]*. Κάποιοι συγγραφείς αναφέρουν, ότι ο Αθανάσιος λιθοβολήθηκε στην Αθήνα, αντί στην Αλεξάνδρεια, θεωρώντας ότι η ανωτέρω αναφορά του Κ. Οικονόμου αφορά στον Απόστολο Μάρκο και όχι στον Αθανάσιο.

41. Ανδρέα Μιτσίδα, «Ο Κύπριος την καταγωγή Μητροπολίτης Νικομηδείας Αθανάσιος Καρύδης ο Εθνομάρτυς», στον τόμο: Του ιδίου (επιμ.): *Τόμος αναμνηστικός επί τη πεντηκονταετηρίδι του περιοδικού «Απόστολος Βαρνάβας» (1918-1968)*, Λευκωσία 1975, σ. 345-346, όπου δημοσιεύεται το σιγίλλιο της εκλογής του Αθανασίου στον μητροπολιτικό θρόνο. Για τον επισκοπικό κατάλογο της Μητρόπολης Νικομηδείας βλ. Βασίλειου Σταυρίδη, *Επισκοπική Ιστορία του Οικουμενικού Πατριαρχείου*, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 113-115.

42. Κωνσταντίνου Μυριανθόπουλου, «Πατριαρχικά Επιστολαί προς τους Αρχιεπισκόπους Κύπρου Χρυσάνθον και Σινά Κωνσταντίνον», *Κυπριακαί Σπουδαί* 16 (1952) 35.

43. Σ. Μακραίου, «Υπομνήματα Εκκλησιαστικής Ιστορίας, 1750-1800», *ό.π.*, σ. 376.

Ο Αθανάσιος παρέμενε για μεγάλο χρονικό διάστημα της αρχιερατείας του στην έδρα του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην Κωνσταντινούπολη, όπου υπηρετούσε ως μέλος της Ιεράς Συνόδου και διαδραμάτιζε σημαντικό ρόλο στη χάραξη της πολιτικής του, που είχε βαρύνουσα σημασία για τον χριστιανικό πληθυσμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, λόγω της εθναρχικής του ιδιότητας⁴⁹. Γι' αυτό και όταν το 1797 ανήλθε στον πατριαρχικό θρόνο ο Γρηγόριος Ε' (α' πατριαρχία: 1797-1798) και κρίθηκε αναγκαίο να μεταβούν οι Αρχιερείς στις επαρχίες τους, για να ασκούν καλύτερα τα ποιμαντικά τους καθήκοντα, ο Αθανάσιος, μαζί με άλλους εννέα Συνοδικούς, εξαιρέθηκε της σχετικής απόφασης και παρέμεινε στην Κωνσταντινούπολη, για να συμβάλλει στη διεκπεραίωση των πολλών υποθέσεων του Πατριαρχείου⁵⁰. Ίσως αυτός ήταν και ο λόγος, για να χειροτονηθεί δύο χρόνια προηγουμένως, τον Ιούλιο του 1795, ως βοηθός του για τη μητροπολιτική περιφέρεια της Νικομηδείας ο Επίσκοπος Ελενουπόλεως Γαβριήλ⁵¹.

Την περίοδο αυτή ο Κύπριος Μητροπολίτης συμμετείχε στη λήψη των περισσότερων αποφάσεων του Πατριαρχείου και υπέγραψε μεγάλο αριθμό εγγράφων, που αφορούν ποικίλα εκκλησιαστικά και άλλα θέματα. Ανάμεσά τους περιλαμβάνονται και ορισμένα, που

49. Για παράδειγμα, από τον μεγάλο αριθμό πατριαρχικών εγγράφων που υπογράφει, βλ. τα ακόλουθα: Κ. Δελικάνη, *Τα εν τοις Κώδιξι του Πατριαρχικού Αρχιεπισκοπικού σωζόμενα επίσημα εκκλησιαστικά έγγραφα*, ό.π., σ. 47, 219, 223-224, 232, 236, 512-513, 544, 546 (που χρονολογούνται μεταξύ των ετών 1792 και 1816 και αφορούν ζητήματα των Πατριαρχείων Αλεξανδρείας, Αντιοχείας και Ιεροσολύμων, καθώς και της Αρχιεπισκοπής Σινά). Του ιδίου, *Πατριαρχικών Εγγράφων τόμος τρίτος, ήτοι τα εν τοις κώδιξι του Πατριαρχικού Αρχιεπισκοπικού σωζόμενα επίσημα εκκλησιαστικά έγγραφα, τα αφορώντα εις τας σχέσεις του Οικουμενικού Πατριαρχείου προς τας Εκκλησίας Ρωσσίας, Βλαχίας και Μολδαβίας, Σερβίας, Αχριδών και Πεκίου (1574-1863), ος προστίθεται ιστορική μελέτη περί της Αρχιεπισκοπής Αχριδών*, Κωνσταντινούπολη 1905, σ. 595 (υπογράφει ένα έγγραφο του έτους 1804, σχετικό με τον Μητροπολίτη Μολδαβίας).

50. Άλκη Αγγέλου - Φίλιππου Ηλιού (επιμ.), *Μανουήλ Γεδεών: Η πνευματική κίνησις του Γένους κατά τον ΙΗ' και ΙΘ' αιώνα*, Αθήνα 1976, σ. 73.

51. Χρίστου Τσούβαλη, *Οι Τιτουλάριοι Αρχιερείς του Οικουμενικού Πατριαρχείου*, Πάτρα 2003, σ. 120.

σχετίζονται με την Εκκλησία της Κύπρου, όπως το σιγιλλιώδες γράμμα για τη Μονή Μαχαιρά, του Φεβρουαρίου του 1795, που επικύρωνε το σταυροπήγιό της⁵², την άδεια, της 15ης Ιουλίου 1810, στον παρεπιδημούντα στην Κύπρο Αρχιεπίσκοπο Σινά (1805-1859) και για κάποιο χρονικό διάστημα Οικουμενικό Πατριάρχη (1830-1834) Κωνσταντίο, για να χειροτονήσει ως Αρχιεπίσκοπο Κύπρου τον Οικονόμο Κυπριανό και ως Μητροπολίτη Κιτίου τον Αρχιμανδρίτη Μελέτιο⁵³, το σιγιλλιώδες γράμμα για τη Μονή Κύκκου, του Σεπτεμβρίου του 1815, που επίσης επικύρωνε το σταυροπήγιό της⁵⁴, και διάφορα άλλα.

Εκτός από τα ανωτέρω καθήκοντα είχε επίσης την ευθύνη της εποπτείας των λογαριασμών ορισμένων ενοριακών ναών της Κωνσταντινούπολης, όπως μεταξύ των ετών 1800-1804 του ναού του Αγίου Δημητρίου στο Κουρουτσεσμέ (Ξηροκρήνη)⁵⁵, ενώ διετέλεσε και έφορος της Μεγάλης του Γένους Σχολής από το 1804, συμβάλλοντας στην ομαλή λειτουργία της⁵⁶. Επίσης, εκπροσώπησε, μαζί με τους Μητροπολίτες Εφέσου Διονύσιο, Χαλκηδόνος Γρηγόριο και Θεσσαλονίκης Ιωσήφ, την Ιερά Σύνοδο του Πατριαρχείου στις διαβουλεύσεις με τη συντεχνία των Τυπογράφων για την αναδιοργάνωση των πατριαρχικών τυπογραφείων, οπότε και διορίστηκε επίτροπός τους, ύστερα από την έκδοση σχετικού πατριαρχικού γράμματος, την 1η Μαρτίου 1820, ώστε να παρακολουθεί την υλοποίηση του

52. Θεοχάρη Σταυρίδη, *Οικουμενικό Πατριαρχείο και Κύπρος. Τα πατριαρχικά έγγραφα των ετών 1600-1878*, Λευκωσία 2001, σ. 311-315.

53. Θ. Σταυρίδη, *Οικουμενικό Πατριαρχείο και Κύπρος. Τα πατριαρχικά έγγραφα των ετών 1600-1878*, ό.π., σ. 319-321.

54. Θ. Σταυρίδη, *Οικουμενικό Πατριαρχείο και Κύπρος. Τα πατριαρχικά έγγραφα των ετών 1600-1878*, ό.π., σ. 321-324.

55. Βασίλειου Μυστακίδη, *Περί Κουρουτσεσμέ ιστορικά σελίδες, ήτοι περί Εκκλησιών και των παρ' αυταίς αρχιερατικών εκλογών, Πατριαρχείων, Μεγάλης του Γένους Σχολής, Αυθεντικών Οίκων, Κρηνών κλπ*, Κωνσταντινούπολη 1885, σ. 25, 27.

56. Τάσου Γριτσόπουλου, *Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή*, τ. Β', Αθήνα 1971, σ. 72, 418.

εκδοτικού τους προγράμματος⁵⁷. Αναφέρεται ακόμη η διαμεσολάβησή του στους Οθωμανούς κρατούντες για την εξαγορά της σορού του εκτελεσθέντος, τον Ιανουάριο του 1807, πρώην ηγεμόνα της Βλαχίας και της Μολδαβίας Αλέξανδρου Υψηλάντη, παππού του ομόνυμου ήρωα της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, τον οποίο και κήδεψε στο Κουρουτσεσμέ⁵⁸.

Ο Αθανάσιος διετέλεσε επίσης, κατά καιρούς, μέλος της αντιπροσωπείας των Αρχιερέων, η οποία εκπροσωπούσε το Ελληνικό Γένος στην Πύλη για διάφορα σημαντικά ζητήματα. Ανάμεσά τους περιλαμβάνονταν και η προάσπιση των συμφερόντων του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων, όταν, ύστερα από πυρκαγιά που κατέστρεψε ολοσχερώς τον Ναό της Αναστάσεως, τον Σεπτέμβριο του 1808, οι Αρμένιοι διεκδίκησαν το δικαίωμα να συμβάλουν στην ανέγερση και, κατά συνέπεια, και στη μεταγενέστερη χρήση του. Παρουσιάστηκε τότε, στις 7 Απριλίου 1810, μαζί με τον Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης (1810-1820) Γεράσιμο και αντιπροσωπεία Αγιοταφικών πατέρων και ομάδας λαϊκών, στο δωδεκαμελές Συμβούλιο ανωτάτων λειτουργών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όπου συζητήθηκε το ζήτημα. Οι Αρμένιοι, όμως, επέμεναν και οι διαβουλεύσεις θα συνεχίζονταν για μακρό χρονικό διάστημα, εάν δεν προχωρούσαν ταχύτατα οι εργασίες ανοικοδόμησης από το Πατριαρχείο Ιεροσολύμων, που κατάφερε να ολοκληρώσει το νέο κτηριακό συγκρότημα, χωρίς τη συμμετοχή άλλων παρά μόνο των Ελλήνων⁵⁹. Επίσης, αντιπροσώπευε στην Κωνσταντινούπολη και το Πατριαρχείο Αντιοχείας, όπως μαρτυρείται σε έγγραφο των

57. Βλ. «Έγγραφα Πατριαρχικά», *Τα κατά τον αιόδιμον Γρηγόριον τον Ε΄*, τ. Α΄, ό.π., σ. 174-179, όπου δημοσιεύεται το σχετικό πατριαρχικό έγγραφο. Επίσης, για τον διορισμό του ως επιτρόπου των πατριαρχικών τυπογραφείων βλ. Τ. Γριτσόπουλου, *Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή*, τ. Β΄, ό.π. σ. 143.

58. Βλ. Κ. Μυριανθόπουλου, *Χατζηγεωργάκις Κορνέσιος, ο Διερμηνεύς της Κύπρου, 1779-1809*, ό.π., σ. 120, όπου η σχετική αναφορά προέρχεται από άδηλη πηγή, που δεν κατέστη δυνατόν να εντοπιστεί. Για τον βίο του Αλ. Υψηλάντη βλ. Αλίκης Σολωμού, «Υψηλάντης Αλέξανδρος», στον τόμο: Εκδοτικής Αθηνών (έκδ.), *Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*, τ. 10ος, Αθήνα 1999, σ. 242-243.

59. Αρχιμανδρίτη Κάλλιστου Μηλιαρά, *Οι Άγιοι Τόποι εν Παλαιστίνη και τα επ' αυτών δίκαια του ελληνικού έθνους*, τ. Β΄, Ιεροσόλυμα 1933, σ. 357-361· Αθ. Παπαδόπουλου Κεραμέως, *Ανάλεκτα Ιεροσολυμιτικής Σταχυολογίας*, τ. Γ΄, ό.π., σ. 199-205.

ετών 1808 και 1810, που αφορούν διάφορα οικονομικά ζητήματα⁶⁰, καθώς και την Εκκλησία της Κύπρου, όπως το 1807, οπότε του παραδόθηκε συναλλαγματική αξίας χιλίων γροσίων, για να προβεί σε σχετικές διευθετήσεις, προφανώς για κάποιο υφιστάμενο χρέος⁶¹.

Ας σημειωθεί ότι ο Αθανάσιος προσέφερε τις υπηρεσίες του και άλλοτε προς την Εκκλησία της Κύπρου, όπως διασώζεται σε επιστολή, ημερομηνίας 12 Μαρτίου 1792, του Οικουμενικού Πατριάρχη Νεοφύτου Ζ΄ προς τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου Χρύσανθο. Σύμφωνα με όσα αναφέρονται σε αυτήν, οι κάτοικοι του νησιού προσέφεραν ετησίως το ποσό των δύο χιλιάδων γροσίων προς τη Μονή της Μεγίστης Λαύρας του Αγίου Όρους για τη στήριξη της λειτουργίας της. Επειδή, όμως, είχε καθυστερήσει η αποστολή τους, ο Αθανάσιος κατέβαλε ο ίδιος το ποσό, το οποίο, στο μεταξύ, εστάλη από την Κύπρο μέσω του τότε Μητροπολίτη Δέρκων και μετέπειτα Οικουμενικού Πατριάρχη Γερασίμου Γ΄⁶².

Επίσης, στις 5 Φεβρουαρίου 1806 επόπτευσε, μαζί με τον δραγομάνο Χατζηγεωργάκη Κορνέσιο την απογραφή των καταλοίπων του Αρχιμανδρίτη Χρύσανθου Κυκκώτη, ο οποίος απεβίωσε στη συνοικία Γαλατάς της Κωνσταντινούπολης, πιθανόν στο εκεί ευρισκόμενο Μετόχιο της Μονής Κύκκου⁶³. Ακόμη, τον Ιούλιο του 1820 μερίμνησε για την πώληση του Μετοχίου της Μονής της Χρυσορρογιάτισσας στο Διπλοφανάριο της Κωνσταντινούπολης, το οποίο είχε δημιουργήσει μεγάλη χρέη, εξαιτίας των εργασιών επισκευής και ανοικοδόμησής του. Κατάφερε δε να εισπράξει από την εκποίησή του το ποσό

60. Κ. Δελικάνη, *Τα εν τοις Κώδιξι του Πατριαρχικού Αρχιεπισκοπικού Αρχαιοφυλακίου σωζόμενα επίσημα εκκλησιαστικά έγγραφα*, ό.π., σ. 225-226.

61. Βλ. Κώστα Κύρρη, «Δεδομένα επί των κοινωνικών θεσμών της Κύπρου κατά τας αρχάς του ΙΘ΄ αιώνας. Τα περιεχόμενα του Καταστίχου XXVI της Αρχιεπισκοπής Κύπρου», *Επετηρίς Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών* 6 (1973) 318.

62. Κ. Μυριανθόπουλου, «Πατριαρχικά Επιστολαί προς τους Αρχιεπισκόπους Κύπρου Χρύσανθον και Σινά Κωνσταντίνον», ό.π., σ. 30-31.

63. Στυλιανού Περδίκη, «Εκκλησιαστικά χρυσοκέντητα άμφια επωνύμων κεντητριών στην Ιερά Μονή Κύκκου», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 4 (1999) 131.

των τεσσάρων χιλιάδων γροσίων, από τα οποία τρεις χιλιάδες δόθηκαν για την εξόφληση των χρεών, ενώ τα άλλα χίλια έμειναν για τη Μονή⁶⁴.

Στη συμβολή του στη διεκπεραίωση υποθέσεων της Εκκλησίας της Κύπρου αναφέρεται επίσης επιστολή, ημερομηνίας 5 Ιουνίου 1803, που ο Αθανάσιος έστειλε προς τον Αρχιεπίσκοπο Χρύσανθο. Με αυτήν τον ενημέρωνε για τις ενέργειές του, ώστε να αποτραπεί η εκχώρηση άδειας, μέσω του Γάλλου πρέσβη στην Κωνσταντινούπολη, στον καθολικό κλήρο της Λάρνακας για να τελεί τη θεία λειτουργία στον ναό του Αγίου Λαζάρου. Τον διαβεβαίωνε επίσης, ότι είχε παραλάβει από το Πατριαρχείο τα άγια λείψανα, που είχε μαζί του ο Μαχαιριώτης Μοναχός Νεόφυτος, ο οποίος είχε πνιγεί σε ναυάγιο, προφανώς στα πλαίσια περιοδείας του για ζητεία. Ακόμη, τον πληροφορούσε ότι ανταποκρίθηκε στην παράκλησή του και παρέδωσε άμεσα στον Πατριάρχη Αντιοχείας Ανθέμιο, την επιστολή που του είχε στείλει.

Τέλος, τον ενημέρωνε για το ζήτημα, που είχε προκύψει με τα υπάρχοντα του θανόντος Σκευοφύλακα Γερασίμου, και ότι είχε προωθήσει γράμμα από κάποια κυπριακή Μονή, γνωστή προφανώς και στους δύο, προς τον ευρισκόμενο στα Μουδανιά ταξιδιώτη Μοναχό Τιμόθεο. Όπως συμπλήρωνε, είχε καλέσει τον Τιμόθεο να παρουσιασθεί ενώπιόν του και να μαρτυρήσει για τα υπάρχοντα του Γερασίμου, τα οποία οι κάτοικοι των γύρω χωριών υποστήριζαν ότι είχε παραλάβει. Στην περίπτωση, ωστόσο, που αρνείτο ότι είχε στην κατοχή του οτιδήποτε, τότε θα τον έβαζε σε επιτίμιο και δεν θα του παραχωρούσε άδεια, για να πραγματοποιήσει ζητεία στη μητροπολιτική του περιφέρεια, γεγονός που θα τον υποχρέωνε να επιστρέψει στην Κύπρο, όπου θα αναλάμβανε τη διαλεύκανση της υπόθεσης ο ίδιος ο Αρχιεπίσκοπος Χρύσανθος.

Όπως πληροφορούμαστε από πατριαρχικό έγγραφο, ημερομηνίας 20 Νοεμβρίου 1803, αμφότεροι οι Μοναχοί ανήκαν στην Αδελφότητα της Μονής Κύκκου και τη συγκεκριμένη περίοδο ο μεν Τιμόθεος διέμενε μάλλον στο Μετόχιο της Μονής στην Προύσα, ο δε Γεράσιμος πραγματοποιούσε ζητεία στα Μουδανιά, όπου και απεβίωσε. Ακολούθως οι κάτοικοι του χωριού Δερέκιογι μετέφεραν τα υπάρχοντα του τελευταίου στο Μετόχιο και τα παρέδωσαν στον Τιμόθεο, ο οποίος, όμως, αρνείτο ότι τα παρέλαβε. Για τον

64. Θ. Σταυρίδη, *Οικουμενικό Πατριαρχείο και Κύπρος. Τα πατριαρχικά έγγραφα των ετών 1600-1878*, ό.π., σ. 163 (τα σχόλια), σ. 343-344 (το σχετικό έγγραφο).

λόγο αυτό ο Πατριάρχης Καλλίνικος Ε΄ (α΄ πατριαρχία: 1801-1806) εξέδωσε το ανωτέρω έγγραφο και απειλούσε με επιτίμια όσους είχαν αναμειχθεί στην υπόθεση, καλώντας τους να αποκαλύψουν την αλήθεια⁶⁵.

Τέλος, στην ίδια επιστολή της 5ης Ιουνίου 1803 ο Αθανάσιος πληροφορεί τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου ότι, ύστερα από πολλούς κόπους, κατάφερε να ανεγείρει νέο μητροπολιτικό ναό στη Νικομήδεια, αφιερωμένο στον Βασίλειο τον Μέγα⁶⁶, στη θέση όπου προηγουμένως υπήρχε μικρό εκκλησάκι. Είναι και η ενέργειά του αυτή ένα χαρακτηριστικό δείγμα της συνεχούς προσπάθειάς του για την ανάπτυξη της εκκλησιαστικής ζωής, παρά τις πολλές δυσκολίες που είχε να αντιμετωπίσει, εξαιτίας των σκληρών συνθηκών της τουρκικής διακυβέρνησης⁶⁷.

Ο Αθανάσιος επέδειξε επίσης ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την προώθηση των ελληνικών γραμμάτων στη Νικομήδεια, όπου μερίμνησε για την ίδρυση Ελληνικής Σχολής, το 1800. Όπως αναφέρεται στην πράξη ίδρυσης της Σχολής, που υπέγραψε τον Μάιο του 1801⁶⁸, αρχικά συλλέχθηκε μέσω των ναών της πόλης το ποσό των δύο χιλιάδων γροσίων, το οποίο αύξησε με δική του εισφορά στις τρεις χιλιάδες. Στη συνέχεια κατέθεσε το ανωτέρω ποσό στις κοινότητες Μιχαηλίτσι και Καρατεπέ, ώστε από τους τόκους να καλύπτεται μέρος της μισθοδοσίας του διδασκάλου. Διόρισε δε επίτροπο τον Δημήτριο Κωνσταντίνου από την οικογένεια Σαμουρκασών, ο οποίος διακρινόταν για την τιμιότητα και τη μόρφωσή του, και προσέλαβε ως διδάσκαλο τον Γεώργιο Γανοχωρίτη με ετήσιο μισθό 500 γροσίων. Έλαβε

65. Θ. Σταυρίδη, *Οικουμενικό Πατριαρχείο και Κύπρος. Τα πατριαρχικά έγγραφα των ετών 1600-1878*, ό.π., σ. 140-141 (τα σχόλια), σ. 316 (το έγγραφο).

66. Σύμφωνα με τον Β. Σταυρίδη, *Επισκοπική Ιστορία του Οικουμενικού Πατριαρχείου*, ό.π., σ. 110, η ανοικοδόμηση του ναού πραγματοποιήθηκε το 1801.

67. Η επιστολή αυτή του Αθανασίου σήμερα φυλάσσεται στο Αρχείο Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου, *Βιβλίον ΛΗ΄, Μέρος Α΄, Αλληλογραφία προς τας Αυτοκεφάλους Εκκλησίας και δη προς το Οικουμενικόν Πατριαρχείον από του 1781 και προς άλλους κληρικούς και επισήμους λαϊκούς*, αρ. 11. Δημοσιεύεται στη συνέχεια του ανά χειράς τόμου. Βλ. *Τα Έγγραφα 2*.

68. Στην έκδοση της πράξης ίδρυσης (βλ. αμέσως πιο κάτω) σημειώνεται ότι υπογράφηκε τον Μάιο του 1800. Ωστόσο η σωστή χρονολογία είναι, μάλλον, το έτος 1801, αφού στην ίδια πράξη αναφέρεται ότι η Σχολή λειτούργησε για πρώτη φορά στις 15 Αυγούστου 1800.

ακόμη πρόνοια για τη φοίτηση στη Σχολή φτωχών μαθητών, τους οποίους απάλλαξε από την καταβολή διδάκτρων, και κατοχύρωσε τη λειτουργία της με την έκδοση, τον Ιούλιο του 1801, συνοδικού σιγίλλιου από τον Πατριάρχη Καλλίνικο Ε' ⁶⁹.

Ο Κύπριος Μητροπολίτης μερίμνησε και για την περαιτέρω μόρφωση ορισμένων αποφοίτων της Σχολής και, το 1807, έστειλε δύο από αυτούς, τους Μάρκο Τζανή και Σταύρο Γιακουμίδα, για ευρύτερες σπουδές στη Μεγάλη του Γένους Σχολή. Ο μεν πρώτος, ο οποίος κάρηκε Μοναχός με το όνομα Μεθόδιος, διαδέχθηκε, το 1812, τον Γεώργιο Γανοχωρίτη και υπηρέτησε στη γενέτειρά του ως διδάσκαλος και Ιεροκήρυκας, μέχρι το 1822, που απεβίωσε. Ο δε δεύτερος δίδαξε σε διάφορες Σχολές, κυρίως του εξωτερικού, όπως στο Ιάσιο, ενώ αργότερα αφιέρωσε μεγάλο μέρος από την περιουσία του στην τροφό του Σχολής της Νικομηδείας ⁷⁰. Ο Αθανάσιος φρόντισε επίσης, μέσω της Σχολής, να διαδώσει τα ελληνικά γράμματα και στα χωριά της Νικομηδείας, όπου ανέθεσε σε προσοντούχους ιερείς να μεριμνούν για τη διδασκαλία τους ⁷¹. Είναι δε αξιοσημείωτο ότι το σπουδαίο αυτό έργο

69. Τόσο η πράξη ίδρυσης της Σχολής, όσο και το πατριαρχικό σιγίλλιο δημοσιεύτηκαν από τον Ματθαίο Παρανίκα, «Εκπαιδευτικά», *Ο εν Κωνσταντινουπόλει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος* 11 (1878) 79-83. Αμφότερα αναδημοσιεύτηκαν από τον Α. Μιτσίδα, «Ο Κύπριος την καταγωγή Μητροπολίτης Νικομηδείας Αθανάσιος Καρύδης ο Εθνομάρτυς», *ό.π.*, σ. 350-354.

70. Για το εκπαιδευτικό έργο του Αθανασίου βλ. Μάρκου Κλεωνύμου - Χρήστου Παπαδόπουλου, *Βιθυνικά ή επίτομος μονογραφία της Βιθυνίας και των πόλεων αυτής*, Κωνσταντινούπολη 1867, σ. 131-133 (όπου αναφέρεται, λανθασμένα, ως έτος λειτουργίας της Σχολής το 1795)· Μ. Παρανίκα, «Εκπαιδευτικά», *ό.π.*, σ. 83· Μ. Γεδεών, *Χρονικά της Πατριαρχικής Ακαδημίας. Ιστορικά Ειδήσεις περί της Μεγάλης του Γένους Σχολής, 1454-1830*, *ό.π.*, σ. 228· Τρ. Ευαγγελίδη, *Η παιδεία επί Τουρκοκρατίας (Ελληνικά σχολεία από της αλώσεως μέχρι του Καποδιστρίου)*, τ. Β', *ό.π.*, σ. 185, 285-286 (όπου αναφέρονται, λανθασμένα, σε δύο διαφορετικές περιπτώσεις, ως έτη λειτουργίας της Σχολής τα 1795 και 1812).

71. Κ. Οικονόμου, *Λόγοι Εκκλησιαστικοί εκφωνηθέντες εν τη Γραικική Εκκλησία της Οδησού κατά το αωκα-αωκβ έτος*, *ό.π.*, σ. 32 [= *Τα κατά τον αιόδιμον Γρηγόριον τον Ε'*, τ. Β', *ό.π.*, σ. 203].

επιτεύχθηκε παρά τα πολλά προβλήματα υγείας, που αντιμετώπιζε, εξαιτίας της καχεξίας και της φιλασθeneίας του. Αναφέρεται μάλιστα, ότι σε περιοδεία του σε μία από τις μακρινές επαρχίες της μητροπολιτικής του περιφέρειας ασθένησε βαριά από παρατεταμένη ασθένεια, που επέτεινε την εύθραυστη υγεία του⁷². Ωστόσο συνέχισε να επιτελεί τα καθήκοντά του με νεανικό ζήλο.

Η μεγάλη συμβολή του Κύπριου Μητροπολίτη στο έργο του Πατριαρχείου και στην πνευματική ζωή της Νικομηδείας συνέτεινε, ώστε να αποκτήσει ευρεία φήμη. Γι' αυτό και ο γραμματέας της Γαλλικής πρεσβείας στην Κωνσταντινούπολη, φιλόλογος κόμης Μάρκελλος, επεδίωξε, τον Μάιο του 1819, να τον γνωρίσει εκ του σύνεγγυς. Στις δε αναμνήσεις από τη ζωή του στις χώρες της Ανατολής καταγράφει με θερμά σχόλια τις εντυπώσεις του για το ήθος και την προσωπικότητα του Αθανασίου⁷³, με αποτέλεσμα να τον συγκαταλέγει ανάμεσα στους πολύτιμους φίλους του⁷⁴.

Ας σημειωθεί ότι είναι πολύ πιθανόν να σώζονται επιπρόσθετες πληροφορίες για τη ζωή του Αθανασίου στην ανέκδοτη επιστολογραφία του, ένα μέρος της οποίας, που χρονολογείται μεταξύ των ετών 1793 και 1820, βρίσκεται καταχωρημένο σε κώδικα της Κεντρικής Βιβλιοθήκης του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων. Περιλαμβάνει επιστολές, που του εστάλησαν από τους ηγεμόνες της Μολδοβλαχίας Μιχαήλ Σούτζο και Αλέξανδρο Μουρούζη, τον προαναφερθέντα Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Νεόφυτο Ζ' και τον Μητροπολίτη Αγγιάλου Ιωακείμ, ο οποίος μάλιστα τον αποκαλεί «έαυτοῦ προστάτην»⁷⁵.

72. Κ. Οικονόμου, *Λόγοι Εκκλησιαστικοί εκφωνηθέντες εν τη Γραικική Εκκλησία της Οδησσοῦ κατά το αωκα-αωκβ έτος, ό.π., σ. 44 [= Τα κατά τον αοίδιμον Γρηγόριον τον Ε', τ. Β', ό.π., σ. 216]. Ο Θ. Μοσχονάς, «Ο Εθνομάρτυς Νικομηδείας Αθανάσιος ο από Λιβύης», ό.π., σ. 138, άγνωστο από πού αντλεί, αναφέρει ότι ο Αθανάσιος είχε ασθενήσει και στην Αίγυπτο από «τήν νόσον "άμπουρούκα", τήν οποίαν έδρεψεν ως δώρον τοῦ Αίγυπτιακοῦ καύσωνος».*

73. Le Vicomte de Marcellus, *Souvenirs de l'Orient*, v. I, Paris 1839, σ. 129-130.

74. Παντελή Κοντογιάνη, «Διονύσιος Καλλιάρχης», *Αθηνά* 18 (1905) 167.

75. Αθ. Παπαδόπουλου Κεραμέως, *Ιεροσολυμιτική Βιβλιοθήκη*, τ. Γ', ό.π., σ. 185 (αναφορά σε ανά μία επιστολή από τον καθέναν τους), σ. 190 (αναφορά σε ακόμη μία επιστολή από τον Μιχαήλ Σούτζο).

Ο μαρτυρικός του θάνατος

Η διέλευση του Αλέξανδρου Υψηλάντη, στις 22 Φεβρουαρίου 1821, από τον ποταμό Προύθο, φυσικό σύνορο μεταξύ της Ρωσίας και των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών, και η είσοδός του στο Ιάσιο, όπου στις 24 του ίδιου μηνός ύψωσε τη σημαία της Επανάστασης, προκάλεσε μεγάλη αναστάτωση στην Υψηλή Πύλη, γεγονός που έθεσε σε άμεσο κίνδυνο τον χριστιανικό πληθυσμό της Αυτοκρατορίας, αφού θεωρήθηκε συλλογικά υπεύθυνος για την αποστασία. Για να αποτρέψει τότε το ενδεχόμενο μαζικών σφαγών, ο Οικουμενικός Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄ (γ΄ πατριαρχία: 1819-1821) υποχρεώθηκε να αποκηρύξει το κίνημα του Υψηλάντη και τον ηγεμόνα της Μολδαβίας Μιχαήλ Σούτσο, που το υποστήριζε, με αφοριστική εγκύκλιο, τον Μάρτιο του 1821⁷⁶, την οποία υπέγραψαν επίσης ο παρεπιδημών στην Κωνσταντινούπολη Πατριάρχης Ιεροσολύμων (1808-1827) Πολύκαρπος, καθώς και είκοσι ένας Αρχιερείς, μέλη της Ιεράς Συνόδου του Πατριαρχείου, ανάμεσα στα οποία περιλαμβανόταν και ο Αθανάσιος⁷⁷.

Επρόκειτο για μία κίνηση τακτικής, η οποία έγινε ύστερα από κοινή σύσκεψη των Αρχιερέων και των προυχόντων της Κωνσταντινούπολης, άκρως αναγκαία για την αποφυγή αντιποίνων γενοκτονίας. Γι' αυτό και ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, προβλέποντας την πατριαρχική καταδίκη, με επιστολή, ημερομηνίας 29 Ιανουαρίου 1821, ενημέρωνε σχετικά τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη ότι έπρεπε να θεωρεί ως άκυρα τυχόν αφοριστικά γράμματα, αφού ήταν βέβαιο ότι η έκδοσή τους θα γινόταν, για να επιτευχθεί ο εξευμενισμός της

76. Οι λόγοι, που οδήγησαν στην έκδοση της αφοριστικής εγκυκλίου, επεξηγούνται αναλυτικά από τους Τάσο Γριτσόπουλο, «Ο πατριαρχικός αφορισμός κατά Υψηλάντη και το πραγματικόν αυτού νόημα», *Μνημοσύνη* 14 (2000) 3-33· Πέτρο Γεωργαντζή, *Ο «αφορισμός» του Αλέξανδρου Υψηλάντη (Ιστορική και Θεολογική διερεύνηση του θέματος)*, Καβάλα 1988, σ. 29-298· Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και πάσης Ελλάδος Χριστόδουλο, *Ο Εθνάρχης της οδύνης Γρηγόριος Ε΄*, Αθήνα 2004, σ. 567-596.

77. Βλ. «Εγγραφα Πατριαρχικά», *Τα κατά τον αείδιμον Γρηγόριον τον Ε΄*, τ. Α΄, ό.π., σ. 235-241· Π. Γεωργαντζή, *Ο «αφορισμός» του Αλέξανδρου Υψηλάντη (Ιστορική και Θεολογική διερεύνηση του θέματος)*, ό.π., σ. 280-295· Αρχιεπ. Χριστοδούλου, *Ο Εθνάρχης της οδύνης Γρηγόριος Ε΄*, ό.π., σ. 579-583, όπου δημοσιεύεται η αφοριστική εγκύκλιος.

Πύλης⁷⁸. Σύμφωνα δε με εκκλησιαστική παράδοση, ο αφορισμός αυτός ήρθη σε λειτουργία, που τελέστηκε από τον Πατριάρχη Γρηγόριο Ε΄ και τους συνοδικούς Αρχιερείς, περιλαμβανομένου και του Αθανασίου⁷⁹, ο οποίος αποκαλείται από άτομο, που έζησε τα γεγονότα, ως «έπιστήθιος φίλος του Πατριάρχη»⁸⁰.

Τον ίδιο μήνα οι Τούρκοι προχώρησαν σε συλλήψεις Αρχιερέων και σε σφαγές δεκάδων προκρίτων του Ελληνικού Γένους στην Κωνσταντινούπολη, επιδιώκοντας να ενσπείρουν τον φόβο και να περιορίσουν επέκταση της Επανάστασης⁸¹. Από τους Αρχιερείς, αρχικά συνελήφθη, την Τετάρτη της δεύτερης εβδομάδας των Νηστειών, ο Μητροπολίτης Εφέσου Διονύσιος (1803-1821) και ακολούθως, την επόμενη εβδομάδα, οι Αγκιάλου (1813-1821) Ευγένιος, Νικομηδείας Αθανάσιος και άλλοι. Αρχικά οι Αρχιερείς μεταφέρθηκαν, ως ύποπτοι για συμμετοχή στη «συνωμοσία» για την κατάλυση της Αυτοκρατορίας, στις φυλακές του Μποσταντζίμπαση (αρχικηπουρού), όπου τέθηκαν υπό

78. «Ο μὲν Πατριάρχης, βιαζόμενος παρά τῆς Πόρτας, σᾶς στέλλει ἀφοριστικά καί ἐξάρχους, παρακινῶντάς σας νά ἐνωθῆτε μέ τήν Πόρταν· ἐσεῖς ὁμως νά τά θεωρῆτε ὡς ἄκυρα, καθότι γίνονται μέ βίαν καί δυναστείαν καί ἄνευ τῆς θελήσεως τοῦ Πατριάρχου». Βλ. Ιωάννου Φιλήμονος, *Δοκίμιον Ἱστορικόν περί τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως*, τ. Α΄, Αθήνα 1859, σ. 310.

79. Βλ. Κωνσταντίνου Ράμφου, «Ἐγγραφα Πατριαρχικά», *Τα κατά τον αοίδιμον Γρηγόριον τον Ε΄*, τ. Α΄, ὁ.π., σ. 249-253, όπου αναφέρεται ὅτι ἡ λειτουργία πραγματοποιήθηκε τῆς Δευτέρας τῆς Μεγάλῃς Ἑβδομάδας. Ὡστόσο τῆς μέρας αὐτῆς οἱ συμμετέχοντες, κατά τὴν παράδοση, στὴ λειτουργία Μητροπολίτες Δέρκων, Εφέσου καὶ Νικομηδείας ἦταν στὴ φυλακὴ.

80. Γεώργιου Μαυροκορδάτου, «Περὶ τοῦ αφορισμοῦ», *Τα κατά τον αοίδιμον Γρηγόριον τον Ε΄*, τ. Α΄, ὁ.π., σ. 377.

81. Συγκλονιστικὴ περιγραφή γιὰ τὶς δραματικὲς καταστάσεις, τὶς ὁποῖες βίωσαν οἱ Ἕλληνες τῆς Κωνσταντινούπολης με τὶς μαζικὲς εκτελέσεις, τὰ σκληρὰ βασανιστήρια καὶ τοὺς προπηλακισμοὺς, ὕστερα ποὺ ἐγένετο γνωστὴ στὴ Βασιλεύουσα ἡ ἐναρξὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης, διασώζει ὁ αυτόπτης Γερμανὸς μάρτυρας Johann Wilhelm August Streit, *Ἡ Κωνσταντινούπολη κατὰ τὸ ἔτος 1821*, Ἱστορικὴ καὶ Ἐθνολογικὴ Ἐταιρεία τῆς Ἑλλάδος, Αθήνα 2020, σ. 28-52 (α΄ ἐκδοσὴ: Λειψία 1822, στὰ γερμανικά).

περιορισμό⁸². Όταν δε έγινε γνωστή η Επανάσταση στην Πελοπόννησο, ο Σουλτάνος διέταξε την άμεση εκτέλεσή τους. Οι κρατούμενοι Αρχιερείς, προαισθανόμενοι το επικείμενο τέλος, τη Μεγάλη Πέμπτη εξομολογήθηκαν ο ένας στον άλλο και κοινώνησαν των αγράντων μυστηρίων, που ένας διάκονος μετέφερε κρυφά στις φυλακές. Την ίδια ημέρα, όπως αναφέρεται, τους ζητήθηκε να αλλαξοπιστήσουν, για να σώσουν τη ζωή τους, και ακολούθως, ύστερα από την άρνησή τους, παραδόθηκαν στους δημίους, που τους βασάνισαν σκληρά⁸³.

Στο μεταξύ, στις 10 Απριλίου, μικρό χρονικό διάστημα ύστερα από την ολοκλήρωση της αναστάσιμης λειτουργίας, συνελήφθη ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄ και απαγχονίστηκε στη μεσαία πύλη του Πατριαρχείου, που έκτοτε παραμένει κλειστή, για να υπενθυμίζει τη θυσία του. Την ίδια ημέρα, Κυριακή του Πάσχα του 1821, οδηγήθηκαν στο μαρτύριο και οι Μητροπολίτες Εφέσου Διονύσιος, Αγκιάλου Ευγένιος και Νικομηδείας Αθανάσιος. Ο μεν Εφέσου Διονύσιος θανατώθηκε από τα ξίφη των δημίων στην ψαραγορά (Μπαλούκ Παζάρ), ο δε Αγκιάλου Ευγένιος απαγχονίστηκε από τη λεγόμενη κιγκλιδωτή πύλη στον Γαλατά (Παρμάκ Καπού)⁸⁴. Ο Αθανάσιος, όμως, ο οποίος ήταν μεγάλης ηλικίας, καχεκτικός, φιλάσθενος και εξουθενωμένος από τα βασανιστήρια, βλέποντας την αγριότητα των δημίων, σύμφωνα με τον Κωνσταντίνο Οικονόμο τον εξ Οικονόμων, ο οποίος βρισκόταν τότε στη

82. «Γ΄ Πατριαρχεία», *Τα κατά τον αιόδιμον Γρηγόριον τον Ε΄*, τ. Α΄, ό.π., σ. 24.

83. Κ. Οικονόμου, *Λόγοι Εκκλησιαστικοί εκφωνηθέντες εν τη Γραικική Εκκλησία της Οδησσοῦ κατά το αωκα-αωκβ έτος*, ό.π., σ. 51-52 [= *Τα κατά τον αιόδιμον Γρηγόριον τον Ε΄*, τ. Β΄, ό.π., σ. 224-225].

84. Τα όσα διαδραματίστηκαν στην Κωνσταντινούπολη με τις εκτελέσεις των Αρχιερέων και του Πατριάρχη περιέγραψαν, ανάμεσα σε άλλους, και οι πρωτοπόροι ιστορικοί του Αγώνα Πρωτοσύγκελλος Αμβρόσιος Φραντζής, *Επιτομή της ιστορίας της αναγεννηθείσης Ελλάδος*, τ. Α΄, Αθήνα 1839, σ. 249-259· Σπυρίδων Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, τ. Α΄, Λονδίνο 1853, σ. 95-114 (όπου, στις σελ. 103-105, παρατίθεται σε ελληνική μετάφραση το φερμάνι καταδίκης του Πατριάρχη)· Ιω. Φιλήμων, *Δοκίμιον Ιστορικόν περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, τ. Β΄, ό.π., σ. 108-118, τ. Γ΄, ό.π., σ. 205-235, 442. Ας σημειωθεί ότι ο Φιλήμων βρισκόταν την περίοδο αυτή στην Κωνσταντινούπολη, όπου έζησε εκ του σύνεγγυς τις σφαγές.

Βασιλεύουσα, αλλά κατάφερε να διαφύγει τις σφαγές και να καταφύγει στην Οδησό, προσευχήθηκε μεγαλόφωνα, ζητώντας να παραδώσει την ψυχή του ειρηνικά στα χέρια του Θεού και να μην επιτραπεί να βασανιστεί έως θανάτου, οπότε αμέσως εξέπνευσε. Ωστόσο, οι δήμιοι δεν τον σεβάστηκαν ούτε και νεκρό και, αφού επιβίβασαν τη σορό του σε ζώο, τον οδήγησαν επίσης στο Παρμάκ Καπού, όπου και τον κρέμασαν⁸⁵.

Ακολούθως στο στήθος των μαρτυρικών Αρχιερέων αναρτήθηκε το καταδικαστικό φερμάνι για τους λόγους εκτέλεσής τους και, αφού παρέμειναν σε δημόσια θέα για τρεις συνεχείς ημέρες, οι σοροί τους ρίχθηκαν στη θάλασσα, από όπου περισυλλέγησαν από ευσεβείς Χριστιανούς, που τις έθαψαν σε άγνωστο μέρος. Συλλέγηκε επίσης από τον πλοίαρχο Νικόλαο Παπαδόπουλο Σκλάβο από την Κεφαλληνία το λείψανο του νεκρού Πατριάρχη, το οποίο μεταφέρθηκε στην Οδησό, όπου έγινε η ταφή με τις προσήκουσες τιμές⁸⁶ και με εκφώνηση επικήδειου λόγου από τον Κωνσταντίνο Οικονόμο τον εξ Οικονόμων⁸⁷. Στην πόλη αυτή παρέμειναν τα οστά του Πατριάρχη μέχρι το 1871, οπότε, με

85. «ὦ Θεέ μου, μή μέ παραδώσης εἰς τὰ θηρία νά μέ βασανίσωσι μέχρι τελευταίας ἀναπνοῆς, ἀλλά παράλαβε τώρα, δέομαι, τήν ψυχὴν μου εἰς χεῖράς σου ἐν εἰρήνῃ». Βλ. Κ. Οικονόμου, *Λόγοι Εκκλησιαστικοί εκφωνηθέντες εν τη Γραικική Εκκλησία της Οδησού κατά το αωκα-αωκβ έτος, ό.π., σ. 56* [= *Τα κατά τον αοίδιμον Γρηγόριον τον Ε΄, τ. Β΄, ό.π., σ. 229-230*].

86. Για το μαρτύριο του Πατριάρχη και την ταφή της σορού στην Οδησό βλ. «Γ΄ Πατριαρχεία», *Τα κατά τον αοίδιμον Γρηγόριον τον Ε΄, τ. Α΄, ό.π., σ. 33-45*, όπου, τη σελ. 39, το όνομα του πλοίαρχου αναγράφεται ως Μαρίνος Σκλάβος. Ωστόσο σε άλλα κείμενα της εποχής απαντάται και ως Ιωάννης, καθώς και ως Νικόλαος Σκλάβος, το οποίο χρησιμοποιεί σε σχέδιο αναφοράς του προς τη Βουλή. Βλ. «Προσθήκαι», *Τα κατά τον αοίδιμον Γρηγόριον τον Ε΄, τ. Β΄, ό.π., σ. 546-547*.

87. Πρεσβυτέρου Κωνσταντίνου Οικονόμου, *Επιτάφιος Λόγος εις τον αείμνηστον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον. Εκφωνηθείς εν Οδησώ εν τη Ρωσική Μητροπόλει του Σωτήρος τη 19η Ιουνίου 1821, Μόσχα 1821* (δίγλωση ελληνική-ρωσική έκδοση). Έκτοτε αναδημοσιεύτηκε αρκετές φορές, όπως στις εκδόσεις: Κ. Οικονόμου, *Λόγοι Εκκλησιαστικοί εκφωνηθέντες εν τη Γραικική Εκκλησία της Οδησού κατά το αωκα-αωκβ έτος, ό.π., σ. 1-16*. *Τα κατά τον αοίδιμον Γρηγόριον τον Ε΄, τ. Β΄, ό.π., σ. 168-185*.

την ευκαιρία της συμπλήρωσης πενήντα χρόνων από την έναρξη της Επανάστασης, πραγματοποιήθηκε ανακομιδή και μεταφορά τους στην Αθήνα, όπου εναποτέθηκαν σε μαρμάρινη λάρνακα στον μητροπολιτικό ναό του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου. Τελικά, στις 8 Απριλίου 1921, στα πλαίσια των εορτασμών της εκατονταετηρίδας της Επανάστασης, διακηρύχθηκε με πανηγυρικό τρόπο η αγιοκατάταξή του από την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδας⁸⁸.

Στην Κύπρο η θυσία του Αθανασίου προβλήθηκε, τόσο με σχετικά δημοσιεύματα για τη ζωή και τη δράση του σε βιβλία εγκυκλοπαιδικού περιεχομένου⁸⁹, όσο και με άλλα, που περιλήφθηκαν είτε σε αυτοτελείς εκδόσεις⁹⁰, είτε σε εκλαϊκευτικά και επιστημονικά έντυπα⁹¹, κυρίως από τον επιθεωρητή θεολογικών μαθημάτων και διευθυντή του περιοδικού

88. Βλ. Αρχιεπ. Χριστοδούλου, *Ο Εθνάρχης της οδύνης Γρηγόριος Ε΄*, ό.π., σ. 637-676, όπου δημοσιεύεται επίσης η επίσημη Πράξη αγιοκατάταξης του Γρηγορίου (σ. 666-668).

89. Ενδεικτικά βλ. Κ.Π.Κ. [= Κώστα Π. Κύρρη], «Αθανάσιος ο του Καρύδη», *Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 1ος, Λευκωσία 1984, σ. 220.

90. Λ. Φιλίππου, *Τα Ελληνικά Γράμματα εν Κύπρω κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας (1571-1878)*, τ. Β΄, ό.π., σ. 120-121· Πασχάλη Κιτρομηλίδη, *Κυπριακή Λογισύνη, 1571-1878. Προσωπογραφική Θεώρηση*, Λευκωσία 2002, σ. 89-91.

91. Κωνσταντίνου Χατζηψάλτη, «Ο Κύπριος Εθνομάρτυς του 1821 Αθανάσιος Καρύδης», *Ελληνική Κύπρος* 24 (1951) 93· Μύρωνος Χριστοφίδη, «Οι πολιτικοί εξόριστοι της Κύπρου», *Τάμις οφ Σάιπρους*, 30.11.1957 (τ. 1ος, τχ 12, σ. 39)· Του ιδίου, «Κύπριοι αγωνιστάι του 1821. Μία μικρή συμβολή στην ιστορία του Αγώνος», *Τάμις οφ Σάιπρους*, 15.9.1958 (τ. 3ος, τχ 31, σ. 13)· Του ιδίου, «Κύπριοι κληρικοί στο εξωτερικό», *Τάμις οφ Σάιπρους*, 15.7.1959 (τ. 5ος, τχ 51, σ. 40).

της Εκκλησίας της Κύπρου «Απόστολος Βαρνάβας» Ανδρέα Μιτσίδη⁹². Παρόμοιες μελέτες για τη ζωή του δημοσιεύτηκαν και σε βιβλία γενικότερου ενδιαφέροντος, που κυκλοφόρησαν στην Ελλάδα⁹³. Τιμήθηκε δε η μνήμη του από τη γενέτειρά του Λάρνακα με αποκάλυψη σχετικής πλάκας και μετονομασία τμήματος της πλατείας Μητροπόλεως σε Αθανάσιου Καρύδη, τον Μάρτιο του 1995⁹⁴. Ήταν μία οφειλόμενη πράξη προς ένα από τα εκλεκτότερα τέκνα της πόλης.

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

2

5.6.1803: *Έπιστολή του Μητροπολίτη Νικομηδείας Αθανάσιου Καρύδη προς τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου Χρύσανθο, με την οποία τον ενημερώνει για διάφορες ενέργειές του, που άφοροῦν ζητήματα, τόσο της μητροπολιτικής του περιφέρειας, ὅσο και της Ἐκκλησίας της Κύπρου.*

* * *

Τὴν ὑμετέραν σεβασμιωτάτην μοι μακαριότητα, εὐλαβῶς προσκυνῶ, κατασπαζόμενος τὴν σεβασμίαν της δεξιάν.

ἔχοντας πόθον ἰκανόν, μακαριώτατε δέσποτα, ὁποῦ νά εἰδῶ εἰς τὰς ἡμέρας μου νέαν οἰκοδομὴν ἐκκλησίας ἐν τῇ μητροπόλει τῆς νικομηδείας (μέ τό νά εἶχον ἐξ ἀρχῆς ἕνα μικρό ἐκκλησιδάκι σκοτεινόν, κατακεκρυμμένον) καί καταγινόμενος πρό καιροῦ εἰς τοῦτο τό

92. Ανδρέα Μιτσίδη, «Ο Κύπριος Μητροπολίτης Νικομηδείας Αθανάσιος», *Επετηρίς Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου* 8 (1966-67) 95-104· Του ιδίου, «Ο Κύπριος την καταγωγή Μητροπολίτης Νικομηδείας Αθανάσιος Καρύδης», *ό.π.*, σ. 339-360· Του ιδίου, «Ο συναθλητής του Οικουμενικού Πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄ Κύπριος Μητροπολίτης Νικομηδείας Αθανάσιος (10 Απριλίου 1821)», *Απόστολος Βαρνάβας* 52 (1991) 213-218 [= *Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ (έκδ.), Διαλέξεις, Λόγοι, Εκδηλώσεις, τ. Α΄, Λευκωσία 1994, σ. 117-122*].

93. Για παράδειγμα βλ. Αρχιμανδρίτη Θεόφιλου Σιμόπουλου, *Μάρτυρες και Αγωνισταί Ιεράρχαι της Ελληνικής Εθνεγερσίας, 1821-1829*, τ. Α΄, Αθήνα 1971, σ. 310-312· Γιάννη Ιωαννίδη, *Μικρή Εγκυκλοπαίδεια Εθνομαρτύρων κληρικών*, τ. Α΄, Αθήνα 1991, σ. 14-15.

94. «Η Λάρνακα τίμησε τον Εθνομάρτυρα Αρχιερέα Αθανάσιο Καρύδη», *Ο Φιλελεύθερος*, 30.3.1995.

ἔργον, βέβαια ὁ ἅγιος θεός, διὰ τῆς βοηθείας τοῦ ἐν ἁγίοις πατρός ἡμῶν βασιλείου τοῦ μεγάλου, μοί ἐχαρίσατο τὴν τοιαύτην εὐκολίαν ὅπου νὰ εἰδῶ ἤδη ἐκτετελεσμένον τό ποθούμενον διὰ τῶν σεβασμίων εὐχῶν τῆς ὑμετέρας μακαριότητος. ἀνηγέρθη τοίνυν καὶ ὠκοδομήθη ἐκ βάθρων ὁ θεῖος οὗτος ναός, λαμπρότατος καὶ θαυμάσιος, μέ οἰκοδομὴν ἀρίστην, ὅπου ἔλαβον ἄκραν εὐχαρίστησιν, καὶ εὐφροσύνην μεγίστην. ὅθεν καὶ διὰ οἰκονομίαν τῶν ἐπακολουθησάντων δαπανημάτων καὶ χρεῶν εἰς ταύτην τὴν οἰκοδομὴν, ἔδει νὰ ἀπέλθω καὶ μόνος ἐκεῖσε κατὰ τὴν ἐβδομάδα τῶν μυροφόρων, ὅπου καὶ διατρίψας ἡμέρας τεσσαράκοντα δύο, ἐκομισάμην περιχαρῶς ἐκεῖ τὴν ἀπὸ μαρτίου σημειωμένην σεβασμίαν ἐπιστολὴν της, δι' ἧς ὑπερεχάρην πληροφορηθεὶς τὴν δεσποτικὴν ἀγαθὴν ὑγιείαν της, ἔγνω καὶ τὰ ὑφεξῆς ἐν οἷς γράφουσα πρῶτον, συγχαίρει πατρικῶς περὶ τῆς λαμπροφόρου ἀναστάσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν, καὶ εὐχαριστῶν τῇ ὑμετέρα μακαριότητι, ἀντεπεύχομαι κἀγὼ τὰ αὐτὰ περὶ τούτων καὶ ὅσα ἂν ἄλλα ἐφίεται καὶ ἐπιποθεῖ σωτηριώδη ἀγαθά.

ἐπομένως ἀναφέρει αὐθις καὶ περὶ τοῦ ζητουμένου ὑψηλοῦ ὀρισμοῦ, ὅπου μοί προέγραψε, διὰ τοὺς νεοχειροτονουμένους ἀρχιερεῖς τῆς πατρίδος, καὶ τῇ ἀπεκρίθην τὰ δέοντα. προσέτι δηλοποιεῖ καὶ τὴν αἴτησιν τῶν φραγκοπατέρων, διὰ νὰ λειτουργήσουν εἰς τὸν θεῖον ναὸν τοῦ δικαίου Λαζάρου καὶ τὴν καλὴν ἀπόκρισιν τοῦ συναδελφοῦ ἁγίου Κιτιαίου, ὅθεν δὲν ἐλείψαμεν εὐθύς νὰ γράψω ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας ἐνταῦθα εἰς τοὺς δυνατούς, ὅπου νὰ ἔχουν τὴν τοιαύτην φροντίδα καὶ νὰ ἐμποδίσουν τό τοιοῦτον ζήτημα, ἂν ἤθελε ζητηθῆ καὶ προβληθῆ. τὴν πληροφορῶ ὅμως ὅτι ὅσον ἀπὸ μέρους τῆς πανεκλάμπρου κούρτης* τῶν μουρούζηδων νὰ μὴν ἔχη ὑποψίαν τινά, καθότι εἶμαι ὑπερβέβαιος ὅτι ὄχι μόνον δὲν θέλουν δόσει ἀκρόασιν εἰς τό τοιοῦτον παράλογον ζήτημα, ἀλλὰ εἶναι καὶ ἐναντίοι εἰς ἄκρον, ζηλωταὶ μᾶλλον τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς καὶ θερμότατοι ὑπερασπισταὶ καὶ ἄς μὴν ἐγνοιάζεται παντελῶς περὶ τούτου, ἔχοντες ἐντεῦθεν κάθε φροντίδα καὶ προπαρασκευὴν διὰ τό τοιοῦτον ἐναντίον ζήτημα τῶν φράγκων, μέ ὅλον ὅπου καὶ ἕως τώρα δὲν ἐφάνη οὐδέ ἐζητήθη τίποτε ἀπὸ τό μέρος τοῦ πρέσβεως, οὐδέ παρ' ἄλλου τινός, καὶ ἄς μένη ἡσυχος ἡ ὑμετέρα μακαριότης.

εἶδον καὶ ὅσα γράφει εἰς ἓνα πιτάκι της περικλεισμένον ἐν ταύτῃ τῇ ἐπιστολῇ της, περὶ τοῦ ἐνταῦθα πνιγέντος νεοφύτου μαχεριότου, καὶ περὶ τῶν ἁγίων λειψάνων, ὅπου εἶχεν ἐκεῖνος, περὶ ὧν γενομένης ἐρεῦνης, εὐρέθησαν ὅλα φυλαγμένα εἰς τό πατριαρχεῖον σῶα, καθὼς τὰ περιγράφει ἐν πρὸς ἓν εἰς τοῦτο τό πιτάκι της, ἅτινα καὶ ζητήσαντες ἐλάβομεν, ἕως οὔ νὰ εὐρεθῆ ἀσφαλές ὀκαζιόν** νὰ τὰ ἐξαποστείλω εἰς χεῖρας της· εἰς τὸν θάνατον δέ

ἐκείνου ἠκολούθησαν ἕξοδα συνηθισμένα ἕως πενήκοντα γρόσια καὶ ἐπληρώθησαν ἀπὸ τὸ πατριαρχεῖον, τὰ ὅποια, ἐπειδὴ ζητοῦνται, τὰ δίδομεν ἡμεῖς καὶ ἔπειτα τὰ λαμβάνομεν ἀπὸ αὐτοῦ.

πρὸ τριῶν δὲ ἡμερῶν ἐπανακάμψας αὐθις ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας εἰς Βασιλεύουσαν, ἐδεξάμην μετ' ἄσμενείας καὶ ἐτέραν σεβασμίαν αὐτῆς ἐπιστολὴν, σημειωμένην ἀπὸ τῆς ἰδ' μαῖου, δι' ἧς ἐπληροφορήθην ὅτι ἔλαβε καὶ τὰ προσταλέντα αὐτῇ γράμματά μου ἀποκριτικά περὶ τῶν προγραφέντων, ἔλαβον καὶ τὴν πρὸς τὸν μακαριώτατον ἀντιοχείας ἐπιστολὴν της, ἣτις καὶ ἐνεχειρίσθη ἀμέσως τῇ αὐτοῦ μακαριότητι. εἶδον ὅσα ἀποκρίνεται καὶ περὶ τῆς ὑποθέσεως τοῦ ἀποθανόντος σκευοφύλακος γερασίμου, τὸ δὲ γράμμα ὅπου στέλλεται ἀπὸ τὸ Ἱερὸν μοναστήριον πρὸς τὸν εἰς μουντανιά τιμόθεον ταξιδιότην, σφραγίσας ἐξαπέστειλα αὐτῷ καὶ τοῦ ἐμήνυσα νὰ ἔλθῃ ἐνταῦθα νὰ παρῆρσιασθῇ προστακτικῶς καὶ νὰ ὁμολογήσῃ τὰ ἅπερ ἔχει ἐκ τῆς τοῦ ἀποθανόντος γερασίμου, καὶ ὁ ὁποῖος νὰ τὰ δόσῃ, εἰ μὲν θελήσῃ νὰ κρύψῃ καὶ νὰ κατακρατήσῃ, τὰ ὅσα λέγουσιν οἱ χριστιανοὶ τῶν χωρίων ἐκείνων, ὅτι ἔχει τοῦ ἀποθανόντος ἐκείνου, ἄλλο δὲν ἠμπορεῖ νὰ εὐγαίνει εἰμὶ μόνον νὰ τὸν βάλομεν εἰς ἐπιτίμιον, καὶ τότε νὰ εἰδοῦμεν τί γίνεῖ ὕστερον ἀπὸ αὐτὰ ὅλα τέλος πάντων. ἡμεῖς δὲν ἔχομεν πλέον σκοπὸν νὰ τοῦ δόσωμεν πλέον ταξεῖδι εἰς τὴν ἐπαρχίαν μας, καὶ ἔτιζῃ νὰ σηκωθῇ νὰ ἔλθῃ αὐτοῦ, καὶ ἐρχόμενος τότε θέλει τὸν ἐξομολογήσῃ ἢ μακαριότης της μὲ τὸν τρόπον ὅπου γνωρίζει.

ταῦτα μὲν προσκυνητῶς παρακαλῶ δὲ ὅπου καὶ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ μὴ διαλείπῃ γράφουσα καὶ κατευφραίνουσα τῇ δηλώσει τῆς σεβασμίας μοι ὑγείας της, ἧς τὰ ἔτη εἶψαν θεόθεν ὑγιεινά, πολυάριθμα, καὶ πανευδαιμονέστατα.

αὐγ', Ἰουνίου ε'.

τῆς ὑμετέρας Σεβασμιωτάτης μοι Μακαριότητος ταπεινός ἐν Χριστῷ ἀδελφός καὶ ὡς υἱός ἀγαπητός εἰς τὰς προσταγὰς της.

ὁ Νικομηδείας ἀθανάσιος

Παρακαλῶ τὰ ἐγκεκλεισμένα γράμματα νὰ πέμψῃ πρὸς τοὺς αὐταδέλφους μου.

Ἀρχεῖον Ἱερῶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου, Βιβλίον ΛΗ', Μέρος Α', Ἀλληλογραφία πρὸς τὰς Ἀὐτοκεφάλους Ἐκκλησίας καὶ δὴ πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀπὸ τοῦ 1781 καὶ πρὸς ἄλλους κληρικούς καὶ ἐπισήμους λαϊκούς, ἀρ. 11.

*αὐλή, **εὐκαιρία

Δημοσιεύτηκε στον τόμο: *Κύπρος και 1821*, Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία 2021, σ. 164-196.